

Eski Türk Edebiyatında Sosyal Hayat Çalışmaları

Fatma Meliha ŞEN*

Giriş

ÜNİVERSİTE ÇEVRELERİNDE Eski Türk Edebiyatı ismiyle tanınan eski edebiyatımız ile ilgili olarak, başta adlandırılması olmak üzere pek çok sorun mevcuttur. Bugün konunun uzmanı olan küçük bir çevre dışında anlaşılması pek mümkün olmayan bu edebiyatın nadir ürünleri kaleme alınmaya devam edilmektedir.¹ İlk örnekleri XIII. yüzyılda tespit edilebilen eski edebiyatın XVI. yüzyılda kendi klâsik eserlerini ürettiği, Şeyh Galip'in (XVIII. yüzyıl) de son büyük şair olduğu kabul edilir. XIX. yüzyıldan itibaren sosyal ve kültürel alanda meydana gelen değişimler edebiyat anlayışını da etkilemiş, klâsik edebiyatın yanında, hatta ondan daha da güçlü bir şekilde sonraları "Tanzimat edebiyatı" adıyla anılacak yeni edebiyat akımını ortaya çıkarmıştır. Bu yeni anlayışla kaleme alınan eserler önceleri klâsik şekilleri korusa da içerik açısından değişiklikler göstermiş, zamanla yeni tür ve şekiller çoğalarak eski türlerden kopmalar görülmüştür.

Eski edebiyat aslında iki önemli kırılma noktası yaşamıştır. Bunlardan birincisi Tanzimat ve Batılılaşma adıyla andığımız zihniyet ve kültürel değişim, ikincisi ise Cumhuriyet'in ilanı ile gelen rejim değişikliğidir. XIX. asırdan itibaren yüzünü Avrupa'ya dönen Osmanlı aydını, eski ile bağlarını yavaş yavaş koparmaya başlamış, bunun akislerinin edebiyatta da kendisini göstermesi kaçınılmaz hâle gelmiştir. Bu dönemde, yazı meselesi gündeme gelmemiş ve dil açısından da önemli bir uçurum yaşanmamıştır. Fakat Cumhuriyet nesli, Osmanlı yazısı ve kültürüyle yetişmiş bulunmakla birlikte, saltanatın kaldırılması, yazı devrimi, dilde sadeleşme ve özellikle Güneş-Dil teorilerinin revaçta bu-

* Dr.

1 Bkz. Cem Dilçin, "Kaside-i Tigiyye" *Journal of Turkish Studies= Türklük Bilgisi Araştırmaları: Hasibe Mazıoğlu Armağanı I*, c. XXI, sy. 1, 1997, s. xxvii-xxxii.

lunduğu siyasî ve kültürel ortamdan fazlasıyla etkilenmiştir. Bu dönemde, eskiye ait olan her şey gibi edebiyat da bir anlamda yargısız infaza tabi tutularak tamamıyla reddedilmiş ve acımasızca eleştirilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk Dil ve Türk Tarih kurumları kurulmuş, bunların araştırmaları özellikle Türklerin İslâmiyet'i seçmeden ve Anadolu'ya gelmeden önceki dil ve tarihleri üzerinde yoğunlaşmış, böylece aslında Arap ve Fars kültürleri -dilleri- ile tanışmadan da köklü bir Türk tarihi ve dilinin var olduğu ispat edilmeye çalışılmıştır. Verilen örneklerden anlaşılabileceği gibi, *Tarama Sözlüğü*'nün hazırlanma aşamasında eski edebiyat ürünleri kapsamlı bir araştırmadan geçirilmiş olmakla birlikte, bu taramanın sadece öz Türkçe kelimeleri tespit etmek için yapıldığı görülmektedir. Zamanla Osmanlı Türkçesi'ne aşina olanların yerini eski harfleri bilmeyen ve okuduğu eski metinleri anlamayan yeni nesiller almış, böylece eski edebiyat resmî tarih zihniyetinin ve tamamıyla ön yargıların hakim olduğu fikirlerin gölgesinde kalmıştır. Buna göre edebiyat -fakat özellikle şiir- hayattan kopuk, belli bir zümre dışında kimsenin anlamadığı, Arapça ve Farsça etkisinde benliğini kaybetmiş bir dille yazılmış ürünlerden ibarettir. Topluma söyleyecek hiçbir şeyi olmadığı için yok olmaya layıktır ve araştırılması da gerekmez. Yukarıdaki fikirleri dile getirenlerin içinde konuya tamamen vakıf kişilerin bulunması da dikkat çekicidir.²

Eski Türk Edebiyatı'nda sosyal hayat araştırmaları ile ilgili olabilecek ilk yayının Necip Asım'a aittir. *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*'nda yayınlanan bir makalede yazar, *Mesihî Divanı*'ndan bazı beyitler yardımıyla, divanların tarih kaynağı olarak kullanılabileceğinden söz etmektedir.³

Sosyal hayat araştırmaları konusunda yapılan ilk akademik çalışma, Mehmed Çavuşoğlu tarafından hazırlanan *Necâtî Bey Divânı'nın Tahlili*⁴ isimli doktora tezi kabul edilebilir. Aslında bir *tahlil* olarak hazırlanan eser dört bölümden oluşur. İkinci bölümün başlığı "Necâtî Bey Divanında Cemiyet"tir. Burada şahıslar, kavimler, yer adları, sanatlar, meslekler, oyunlar ve içtimâî hayat alt başlıkları ile şiirdeki gündelik hayat unsurları tasnif edilmiştir. Tezin yayınlanmış hâli bunların bir nevi listesi olduğundan ve çok az beyit numarası verildiğinden ayrıntılı bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Daha önce Ali Nihad Tarlan tarafından hazırlanan *Şeyhî Divanı'nı Tedkik*⁵ isimli çalışmanın ikinci bölümü de "Şeyhî'in Hayat, Şahsiyet ve Muhiti Hakkında" başlığını taşımakla birlikte içerik açısından ikinci araştırmadan çok farklıdır.⁶ Mehmed Çavuşoğlu'ndan

2 Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Divan Edebiyatı Beyanındadır*, İstanbul, Marmara Kitabevi, 1945.

3 Bkz. Bibliyografyanın Makaleler kısmı.

4 İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971, s. 55-78.

5 İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1964.

6 İki çalışmanın önemli farkları ve tahlil çalışmaları ile ilgili olarak bkz. M. Ali Yekta Saraç, "Divan Tahlilleri Üzerine", *İlmî Araştırmalar*, 1999, sy. 8, s. 209-219.

sonra hazırlanan bütün “divan tahlili” tezleri, bahsedilen eser örnek alınarak yapıldığından, eski şiir ile günlük hayat arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar da bu tezlerin toplum hayatından bahseden kısımlarında yer alır.⁷ *Necâ-tî Bey Divânı’nın Tahlili* adlı eserin bir başka özelliği, sadece toplum hayatından bahseden kısımda değil, değişik bölümlerde yapılan açıklamalarda sosyal hayat unsurlarına yer vermesidir.⁸

Mehmed Çavuşoğlu’nun -kendisinden sonra yapılan tezlerin de benimse-diği- yöntemi, eski şiirin tahlilinden çok, anlaşılmasına yönelik bir çeşit şerh olarak kabul edilirse,⁹ eski şiirde toplum hayatı unsurlarının tespit edilmesi çalışmaları “metin şerhi” olarak adlandırılabilir.¹⁰ Türkiye’de yapılan Klâsik Şiir araştırmalarının çoğunluğu metni anlamaya ve anlatmaya yönelik hazırlanan “metin şerhleri”dir. Yabancıların yayınladığı bazı çalışmalarda ise metodolojik yaklaşım sözkonusudur. Bu konuda değişik yöntemler takip edilmekle birlikte, öne çıkan kavram yorumbilgisi anlamında gelen *hermeneutiktir*.¹¹ Son zamanlarda Türk araştırmacıların hazırladığı metodik çalışmalar da yayınlanmaktadır.¹² Bu iki yaklaşımın yanında, metinleri klâsik “belagat” çerçevesinde değerlendirip eleştirebilecek yeterlilikte araştırmacıların sayısı yok denecek kadar azdır.¹³

7 Harun Tolasa, *Ahmed Paşa’nın Şiir Dünyası*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yay., 1973, s. 65-127; Mustafa Nejat Sefercioğlu, *Nev’î Divânı’nın Tahlili*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay., 1990, s. 55-116; Cemal Kurnaz, *Hayali Bey Divânı’nın Tahlili*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1996, s. 121-192.

8 Örneğin sevgilinin güzellik unsurlarından olan olan ‘gamze’den bahisle, onun sarhoşa benzetilmesi için verilen örnek beyit açıklanırken şu cümleler göze çarpar: “Gamze süzgün bakış cihetiyle sarhoşa teşbîh olunur, demiştik; yorgun veya terli insana ikram edilen suyun ve şerbetin üstüne, birdenbire içip hastalanmasın diye, çiçek yâhut ot bırakılır.” Mehmed Çavuşoğlu, *a.g.e.*, s. 129.

9 M. Ali Yekta Saraç, *a.g.m.*, s. 214.

10 Bkz. Muhammed Nur Doğan, “Metin Şerhi Üzerine”, *Eski Şiirin Bahçesinde*, 3. bs., İstanbul: Alternatif Yay., 2005, s. 9-21.

11 “Poetika ve onun ardılı olan göstergebilim günümüzde, post-yapısalcılığın ardından dilbilim yamaçlarına iniş yapan kültürel çalışmalar adlı, inşa halindeki bir disiplin üzerinde asılı durmaktadır. Fakat bugün bile poetikanın kökeninde yatan şey aslında hermetik kuramıdır. Her metin bir yazma söylemindeki bir oluşturmaya; poetika tikel yazma oluşlarından türeyen bu genel söylemin bir tanımıdır.” Victoria R. Holbrook, *Aşkın Okunmaz Kıyıları, Türk Modernitesi ve Mistik Romans*, çev. Erol Köseoğlu ve Engin Kılıç, İstanbul: İletişim Yay., 1998, s. 15-16.

12 Bazıları için bkz. Cem Dilçin, “Ahmet Paşa’nın Şiirlerinde Paralelizm”, *İstanbul’un Fethinin 550. Yılı Anı Kitabı*, Esin Kahya ve Ayten Aydın (ed.), Ankara, 2004, s. 55-72; Cem Dilçin, “Divan Şiirindeki Paralel ve Ortak Söz Yapılarından Metin Eleştirisinde Yararlanma”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 2000, c. XIII, sy. 1, s. 33-66; Cem Dilçin, “Fuzulî’nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 1991, c. IX, sy. 1, s. 43-98; Dursun Ali Tökel, “Ontolojik Analiz Metodu ve Bu Metodun Bâkî’nin Bir Gazeline Uygulanışı”, *Yedi İklim*, Mayıs 1996, c. XI, sy. 74, s. 53-59.

13 Yekta Saraç, *a.g.m.*

Tezler

Doktora Tezleri¹⁴

Eski Türk Edebiyatı sahasında sosyal hayat ile ilgili doktora tezlerinin son birkaç yılda yapıldığı görülmektedir. Bunların üç tanesi sadece bir şair üzerinde yoğunlaşmakta, biri XIV. ve XV. yüzyılı, diğeri ise XVIII. yüzyılın tamamını kapsamaktadır. Bu tip araştırmalarda konuyu geniş zaman dilimine yaymaktan çok, çerçevesi çizilmiş metinler üzerinde çalışmanın daha verimli olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca çalışılan metinlerin, bugünkü dile aktarılması da önemlidir:

Kesik, Beyhan, “Fuzulî’nin Türkçe Divanı’nda Din ve Toplum Telakkileri”, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2004, xv+297 y.

Özkan, Ömer, “Divan Şiirinde Sosyal Hayat (XIV. ve XV. yüzyıl)”, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2005, 531 y.¹⁵

Öztekin, Özge, “XVIII Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2004, xxv+1302+15 y.

Serdaroğlu-Şişman, Vildan, “Zatî’nin Gazeliyatına Göre XVI. Yüzyılda Sosyal Hayat”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2001, xviii+410 y.¹⁶

Şen, Fatma Meliha, “Tâcizâde Cafer Çelebi Divânı’nda XV. ve XVI. Yüzyıl Toplum Hayatı”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2002, xxii+531 y.

Yüksek Lisans Tezleri

Aşağıdaki listede değişik isimlere sahip tezlerin bulunduğu kolayca görülmektedir. Bu tezlerin bir bölümü genel olarak sosyal hayat araştırmasıdır. Fakat bazıları, sosyal hayatın bir unsuru üzerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle “maddî unsur” ismini taşıyan tezler, bir çeşit sosyal hayat araştırması olarak kabul edilmiştir:

Arslan, Abdülbaki, “Osmanlı İctimai Hayatını Aksettiren Mektup Örnekleri: Tanzimat’a Kadar”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1985, xv+ 88+15 y.

Avcı, Zikrîb, “Nef’î Divanı’nda Osmanlı Yaşayış Tarzının İzleri”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 1996, 307 y.

Aybet, Nahit, “Fuzûlî Divanı’nda Maddî Kültür”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1987, 369 y.¹⁷

Barlak, Adnan, “Harputlu Rahmi Divanı’ndaki Din, Cemiyet ve Tabiatla İlgili Unsurların Tahlili”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2000, 355 y.

Başol, Ayla, “Edip ve Eğlence”, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, 2004, vii+669 y.

Çağlayan, Bünyamin, “Yahya Bey Divanı’nda Maddî Kültür Unsurları”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1990, 527 y.

14 Hatice Aynur, *Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları, Tezler, Yayınlar, Haberler, Toplu sayı 1990-2005*, İstanbul, 2005, s. 69.

15 Bu tez yayınlanmıştır. Bkz. Kitaplar bölümü.

16 Bu tez yayınlanmıştır. Bkz. Kitaplar bölümü.

17 Bu tez yayınlanmıştır. bkz. Kitaplar bölümü.

- Çakar, Şükran, "Nabî Divanında Maddî Kültür Unsurları", Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2001, 196 y.
- Demir, Hiclal, "Çağlarını Eleştiren Divan Şairleri: Hayreti-Hayali-Usulî", Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2001, 79 y.
- Doğan, Ahmet, "Âhî Divanı'nda İnsan ve Toplum", Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2002, ix+175 y.
- Erberk, İsmail, "Nef'i ve Naili Divanlarında Şikayet Unsurları", Yüksek Lisans Tezi, Osmaniye Karamanmaraş Üniversitesi, 2000, viii+68 y.
- Oktay, Adnan, "İshak Çelebi Divanı'nda Sosyal, Kültürel ve Tarihsel Doku", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2003, xxiii+360 y.
- Öbek, Ali İhsan, "Dîvân Şiirinde Sosyal Konulu Rübâîler", Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 1993, 178 y.¹⁸
- Özaygen, Hülya Mizyal "Yahya Bey Divanında Sosyal Hayat: Gazeller", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1996, vi+196 y.
- Poyraz, Yakup, "Zâtî'de Maddî Unsur", Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, 2002, ix+218 y.
- Sarı, Mehmet "Hayreti Divanı'nda Maddî Kültür Unsurları", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1986, xlii+272 y.
- Sevim, Osman "Tacizade Cafer Çelebi Divanı'nda Maddî Kültür", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1992, xxiv+462 y.
- Sütçü, Mustafa "Kadı Burhaneddin Divanı'nda Maddî Kültür", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1986, 225 y.
- Ulucan, Mehmet, "Nedim'in Gazellerinde Hayat Tarzı ve Manevî Unsurları", Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 1996, 200 y.
- Uluğtekin, Murat, "Eski Türk Edebiyatında Satranç ve Tavla", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1995, iv+157.
- Yakar, Halil İbrahim, "Taşlıcalı Yahya Beg'in Şiirlerinde İstanbul", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1996, 160 y.

Kitaplar

Eski Türk Edebiyatı'nda sosyal hayat ile ilgili olarak yazılan müstakil kitap yok denecek kadar azdır. Bu alanda yapılan çalışmaların bazıları, sosyal hayat unsurlarından biri üzerinde yoğunlaşmış, metinlerden seçilen konu ile ilgili örnekleri açıklayan eserlerdir. Ayrıca, metin şerhi yaparken, toplumsal hayat unsurlarına dikkat edilen kitaplara da yer verilmiştir.

Açıkgöz, Nâmık, *Kahvenâme: Klâsik Türk Edebiyatında Kahve*, Ankara: Akçağ Yayınevi, 1999, xiv+194 s.

Akkuş, Metin, *Divan Edebiyatında İnsan I: Dini Kişilikler*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 2000, 200 s.

Akkuş, Metin, *Nef'i Divanı'nda Tipler ve Kişilikler*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 1995, 150 s.

¹⁸ Bu tez yayınlanmıştır. bkz. Kitaplar bölümü.

Arslan, Mehmet, *Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1999, x+838 s.: “Surname” kelimesi, her ne kadar “saray düğünü” anlamına gelmekte ise de, bu düğünler halkın geniş katılımı ile gerçekleşen şenlikler halinde gerçekleşirdi. Bu sebeple, şenliklerden bahseden kitaplar, aynı zamanda eğlence kültürü ile çok yakından ilgilidir. Kitap, surnameler ile ilgili genel bilgiler verdikten sonra, bu türde yazılan eserleri sınıflamaktadır. Bunlar manzum ve mensur surnameler ile kasideler, tarihler ve surname niteliğinde bölümlere sahip eserlerdir. İkinci bölümde, bu düğünlere genel bakış başlığı altında, devrin günlük hayatı ve eğlence anlayışı ile ilgili önemli tespitlere yer verilmektedir. Düğünlerin yapılma sebepleri, masrafları, mekânları, programları, süreleri ve davet edilen kişiler hakkında verilen geniş bilgiden sonra düğünlere getirilen hediyeler tasnif edilmiştir. Düğünler için yapılan çevre düzenlemeleri ve süslemelerin surnamelerde genişçe yer aldığı görülür. Halka verilen ziyafetler ve “yağma” yöntemiyle dağıtılan hediyelerden sonra, saray düğünlerinin önemli bir parçası olan “esnaf alayları” anlatılmaktadır. Yine eğlence arasında yer alan ve halkın katılımıyla gerçekleştirilen çok çeşitli gösteriler de surnamelerde geniş yer tutmaktadır. Düğünlerin niteliğine göre yapılan başka eğlenceler ve alayların anlatılmasından sonra kitabın son bölümünde surname metinleri yer almaktadır. Eser, eski şiir ile sosyal hayatın bağlantısını, surnameler gibi bu ilişkiyi gözler önüne seren önemli eserlerden yararlanarak son derece başarılı bir şekilde açıklamaktadır.

Andrews, Walter G., *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*, çev. Tansel Güney, İstanbul: İletişim Yay., 2000, 245 s.: Yazarın *Poetry's Voice, Society's Song: Ottoman Lyric Poetry* (Seattle: University of Washington Press, 1985) adlı eserinin Türkçe tercümesi olan kitap, gazel türü üzerine yapılan bir çalışmadır. Eserin özelliği, alanında ilk ve tek örnek olmasıdır. Klâsik Türk Edebiyatı türlerinden toplum ile bağları en zayıf ve soyut olduğu kabul edilen gazelin, aslında sosyal çevrenin sesini yansıttığını anlatan kitap, metinlere geleneksel şerh yöntemiyle değil, “yorumbilgisi” kriterlerine göre yaklaşmaktadır.

Aybet, Nahid, *Fuzuli Divanı'nda Maddi Kültür*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1989.

Ayvazoğlu, Beşir, *Güller Kitabı, Türk Çiçek Kültürü Üzerine*, İstanbul: Ötüken Yay., 1992, 272 s.

Bilkan, Ali Fuat, *Osmanlı Şiirine Modern Yaklaşımlar*, İstanbul: L&M Yayınları, 2006.

Ceylan, Ömür, *Kuş Cenneti Şiirimiz: Klasik Türk Şiirinde Kuşlar*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2003, 214 s.

Çavuşoğlu, Mehmed, *Divanlar Arasında*, Ankara: Akçağ, 1998, 126 s.

Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Divan Şiirinde Sapık Sevgi*, 2. bs, İstanbul: Broy Yayınları, 1991, 217 s.

İnalcık, Halil, *Şair ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik İnceleme*, Ankara: Doğu-Batı Yay., 2003, 90 s.: Ülkemizin yetiştirdiği önemli tarih araştırmacılarından Halil İnalcık kitabında eski şairlerin kendilerini himaye eden kişiler ile olan ilişkilerine, devlet ile sanat arasındaki bağa yorumlar getirmektedir. Bunun için, şairlerin özellikle kasidelerde yer alan ifadelerine yer verilmektedir. Ayrıca tezkireler ve in'amat defterleri de önemli kaynaklardır. Büyük şair Fuzulî'nin hami arayış serüvenine ve sonuçta başarısız olmasına bir bölüm ayrılmıştır.

Kartal, Ahmet, *Klasik Türk Şiirinde Lale*, Ankara: Akçağ Yay., 1998. 192 s.

Mengi, Mine, *Divan Şiirinde Hikemi Tarzın Büyük Temsilcisi Nabi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1991, 149 s.

Okuyucu, Cihan, *Divan Edebiyatı Estetiği*, 2. bs., İstanbul: L&M Yayınları, 2006.

Öbek, Ali İhsan, *Divan Şiirinde Dinî ve Sosyal Konulu Rübailer*, İstanbul: İnsan Yay., 1995, 207 s.

Özkan, Ömer, *Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı*, İstanbul: Kitabevi, 2007, 669 s.: Yazar, eserini şöyle tanıtmaktadır: “Elinizdeki bu eser de eski Türk edebiyatı sahasındaki bu türden çalışmaların bir devamı, onlara katkı niteliği taşıyan bir doktora çalışmasının yeniden gözden geçirilip düzenlenmiş şeklidir.” (s. v). İçindekiler kısmında bölümlere numara verilmemiş, ana başlıklar koyu harflerle dizilmiştir. Bu başlıklar şunlardır: 1. Sosyal Yapılanma (s. 17); 2. Adet ve Alışkanlıklar: Merasim, Uygulama ve Davranış Biçimleri (s. 299); 3. Eğlence Hayatı (s. 465); 4. Hastalıklar ve Tedavi (s. 531); 5. Giyim Kuşam (s. 565); 6. Yeme İçme (623).

Kitap XIV. ve XV. yüzyıl şairlerinden on sekizinin (Necati Beg, Kadı Burhaneddin, Mesihî, Fatih (Avnî), Ahmedî, Vasfî, Şeyhî, Karamanlı Aynî, Ahmed Dâî, Cemâlî, Karamanlı Nizâmî, Çâkerî, Mîhrî Hatun, Tacizâde Cafer Çelebi, Hamdullah Hamdî, Ahmed Paşa, Mahmud Paşa, Cem Sultan) divanlarında yer alan 6741 şiirden sosyal hayatla ilgili olarak tespit edilen 9800 civarında beytin tasnifiyle yazılmıştır (s. 652). Bu tip çalışmalarda beyit sayısının bu kadar çok olması araştırmacının herhangi bir konuda yoğunlaşmasına imkân vermemektedir. Böylece sadece beyitlerin alt alta yazılması bile bir kitabın sayfalarını doldurmaya yetecek hacimdedir. Asıl yapılması gereken ya şair sayısını azaltmak ya da çalışmanın çerçevesini belli bir konuyla sınırlamaktır. Yoğun emek verilerek hazırlandığı her halinden belli olan çalışmada beyitlerin yeterince açıklanmadığını söyleyebiliriz. Özellikle metinlerin günümüz Türkçesiyle ifade edilmemesi, bunların yazar tarafından nasıl anlaşıldığı meselesini açıklığa kavuşturmamaktadır.

Bu makalenin hazırlanması sırasında, toplum hayatının ‘eski edebiyat’ ile ilgili üzerine yazılmış 5 adet doktora tezi tespit edebildik. Bunlardan biri bu

kitaptır. Diğer tezlerin üçünden,¹⁹ kitabın Önsöz'ünde "Divan şiirinin sosyal boyutunu tahlil eden kitap, tez ve makale düzeyindeki bu kıymetli çalışmalar 'Kaynakça' kısmında belirtilmiştir." (s. v). denmesine rağmen bahsedilmemiştir. Özellikle bu alandaki ilk doktora tezi –kitap olarak da yayınlanmış olan çalışmadan söz edilmemesi son derece dikkat çekicidir. Bu konuda yapılmış tezlerden sadece birinden Kaynakça'da bahsedilir.²⁰ Özellikle bu tezdin "çok geniş" olarak yararlanıldığı anlaşılmaktadır. Bu kaynağın kullanılması şeklini anlayabilmek için iki tezdin yapılacak birer alıntı konunun daha kolay anlaşılmasına yardım edecektir:

*Oldı kamer işigüne derbân-ı zer-külâh
Düşdi Zuhal sarûyuna hindû-yı pâsbân* k. 5/61

"Derbân" kapıcı, "pâsbân" ise bu işi geceleri yapan bekçidir. Şair padişahı methederken, gökyüzündeki Ay'ın onun sarayının altın üsküflü kapıcısı, Sattürn'ün ise yine saraydaki zenci gece bekçisi olduğunu söylemektedir. Buradaki ifadelerden, kapıcıların gündüzleri kapı eşiğinde beklediklerini, gece bekçilerinin ise yüksek bir yerden yolu gözlediklerini anlıyoruz. Çünkü eski inanışa göre Ay gökyüzünün birinci, Zuhal ise yedinci katındadır. Zuhal gezegeninin bir adı da "pâsbân-ı felek"tir. Yani beyitte, padişahın sarayının girişinde bulunduğu belirtilen yedi kat gök, kapıcıların ve bekçilerin saraya yabancıların girmesine izin vermedikleri geçit olarak anlatılmaktadır.

*Seb'a-i seyyâre-i eflâk gûyâ kasruna
Pâsbânlardur 'urûc itmîşler ebvâb üstine* k. 6/17

Eski saray kapıları bekçilerin ve kapıcıların burada uzun süre beklemlerine imkân verecek biçimde bina edilirdi. Bunların yan tarafları ve üst kısımları kapıların güvenliğini sağlayan görevlilerin kullanabilecekleri mekânlar olarak düzenlenirdi. Eskiden Topkapı Sarayı'nın birinci kapısı olan Bâb-ı Hümayûn'un üst kısmında da bugün bulunmayan bir kat mevcuttu. Şair, gökte bulunan yedi gezegenin padişahın sarayının kapısının üstünde nöbet tutan gece bekçileri olduğunu söylemektedir. Bunların gece bekçisi olmasının sebebinin gündüz görünmeyip gece ortaya çıkmaları olduğunu tahmin edebiliriz.

*Pâsbânun giceler şem'i n'ider subha degin
Şu'le-i âhum ile rûşen olur çün haremün*

19 Vildan Serdaroglu [Şişman], "Zatî'nin Gazeliyatına Göre XVI. Yüzyılda Sosyal Hayat", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2001, xviii+410 y.; Vildan Serdaroglu, *Sosyal Hayat Işığında Zâtî Divanı*, İstanbul: İSAM, 2006, 488 s.; Beyhan Kesik, "Fuzulî'nin Türkçe Divanı'nda Din ve Toplum Telakkileri", Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2004, xv+297 y.; Özge Öztekin, "XVIII Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri", Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2004, xxv+1302+15 y.

20 Fatma Meliha Şen, "Tâcizâde Cafer Çelebi Divânı'nda XV. ve XVI. Yüzyıl Toplum Hayatı", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2002, xxii+531 y.

Gece bekçilerinin bulundukları mekânda veya devriye gezdikleri sırada ellerinde mum taşıdıkları anlaşılmaktadır. Şair, geceleri sevgilinin kapısında ağlayıp inlediğini ve dayanamayarak âh çektiğini söylemektedir. O, her gece sabaha kadar devam eden bu durumun onun gönlünün sultanı olan sevgilisinin evinin haremını aydınlattığını, bu sebeple gece bekçilerinin mum kullanmasına lüzum kalmadığını açıklamaktadır.”²¹

“Derban”ın kapıcı, “pâsbân”ın ise bu işi geceleri yapan bekçi olduğu ileri sürülse de²² mevcut şiir metinlerindeki bilgilerden ve Evliya Çelebi’ye ait bazı malumattan bu kişilerin farklı görevliler olduğu anlaşılmaktadır.

“Pâsbân” ifadesi bekçi ve gözcü yerine kullanılır bir tabirdir.²³ Saraylarda gece vakti nöbet tutan “pâsbân”lar olduğu gibi, şehri hırsızlık olaylarına karşı koruyanlar da vardı. Evliya Çelebi öteden beri var olan bu kişilerin subaşıya tabi olduklarını ve geceleri sabaha kadar ellerinde birer fanus ve sopalar bulunduğ hâlde nöbet tuttuklarını kaydeder.²⁴

Ellerinde mumlar gece vakti nöbet tutan bekçiler Cafer Çelebi’ye ait bir beyitte şu şekilde tasvir edilir:

Pâsbânun giceler şem'i n'ider subha degin
Şu'le-i âhum ile rûşen olur çün haremün Ca'fer G93/4

Gökyüzündeki yıldızlar saray duvarları üzerindeki gece bekçileri gibi düşünülür.

Seb'a-i seyyâre-i eflâk gûyâ kasruna
Pâsbânlardur urûc itmîşler ebvâb üstine Ca'fer K6/17

Ahmet Talat Onay, Zühal yıldızının yüksekte, yedinci kat gökte oturması ve siyah renkte olması münasebetiyle şairlerce sarayların damlarında pâsbânlık eden Hindîlere benzetildiğini kaydeder.²⁵ (s. 102-103).

Pala, İskender, *Aşina Güzeller*, İstanbul: Ötüken Yay., 1997, 278 s.: İskender Pala’nın bu konuda yazılmış pek çok makalesi bulunmaktadır. Biz bu çalışmamızda, konumuzla ilgili olanları tasnif etmek istediğimiz için, makalelerden meydana gelen kitaplara kitaplar bölümünde değil makaleler arasında yer verdik. Fakat İskender Pala’nın kitapları çoğunluğu bu tip araştırmaların derlemesi olduğundan kitap isimlerini vermekle yetineceğiz. “Divan edebiyatını halka sevdiren kişi” olarak tanınan yazarın kitaplarının en önemli özelliği, içindeki yazıların büyük çoğunluğunun eski şiirleri halka tanıtmaya ve sevdirmeye amacıyla yazılmış olmasıdır.

21 Fatma Meliha Şen, a.g.t., s. 43-44.

22 Aynı yerde.

23 Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1993, s. 754.

24 Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Orhan Şaik Gökyay (haz.), İstanbul, 1996, c. I, s. 22-224, 293 ve 295.

25 Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Cemal Kurnaz (haz.), İstanbul, 1996, s. 509.

- Pala, İskender, *Ve Gazel Yeniden*, İstanbul: Ötüken Yay., 2001, 159 s.
- Pala, İskender, *Kırklar Meclisi*, İstanbul: Ötüken Yay., 2000, 206 s.
- Pala, İskender, *Kudemanın Kırk Atlısı*, İstanbul: Ötüken Yay., 1998, 207 s.
- Pala, İskender, *Müstesna Güzeller*, İstanbul: İnsan Yay., 1995, 312 s.
- Pala, İskender, *Şiirler, Şairler ve Meclisler*, İstanbul: Ötüken Yay., 1997, 238 s.
- Serdaroğlu, Vildan, *Sosyal Hayat Işığında Zâtî Divanı*, İstanbul: İSAM, 2006, 488 s.: Kitap “Zâtî’nin Gazeliyatına Göre XVI. Yüzyılda Sosyal Hayat” adlı doktora tezinin yayınlanmış hâlidir. Tez kitaplaştırılırken bazı değişiklikler yapılmıştır. Bazı kısımlar önceden yayınlandığı için kitaba dâhil edilmemiştir. Bunlar ‘Yemekler’ ve ‘Mimari ve Sosyal Hayat’ kısımlarıdır. ‘Meslekler’ ve ‘Savaşlar’ başlıkları altındaki bölümler de kitapta bulunmaz. Tezde ‘Eğlence Hayatı’na dâhil olan ‘Düğün, Şenlik ve Bayramlar’dan bahseden sayfalar ‘Kutlamalar’ başlığıyla ayrıca ele alınmıştır. Yine ‘Eğlence Hayatı’nın bir bölümü olan ‘Spor, Avcılık ve Oyunlar’ kitapta müstakil bir bölüm olarak yer almaktadır.
- Ön Söz, Giriş, Sonuç, Kaynakça, İndeks ile birlikte 12 bölümden meydana gelen eser, Türkiye’de sahasındaki ilk doktora tezi ve kitap olması dolayısıyla dikkat çekici, aynı zamanda titiz bir çalışmanın ürünüdür. Zengin kaynakçası, bu alanda çalışmayı düşünen araştırmacılar için son derece kıymetlidir. Ayrıca kullanılan görüntülü malzeme de beyitlerin soyut yapısının okurun gözünde canlanmasına yardım etmektedir.
- Yazar Ön Söz’de “şiiri bir insan olarak düşündüğü”nü, özelden genele giden bir metotla çeşitli sorulara cevap aradığını belirtir. Kitabın en önemli özelliklerinden birisi beyitlerin günümüz Türkçesiyle ifade edilmesi ve daha sonra eklenen kısa açıklamalardır. Böylece eser sahibinin metinleri nasıl anlayıp değerlendirdiği açıkça görülmektedir. Kısaca, sahasında ilk ve önemli bir çalışma olan eserin bu alanda çalışanlar için başvuru kaynağı, sıradan okuyucu için ise eski kültürümüzü tanımaya yardımcı bir kitap olduğunu söyleyebiliriz. Şentürk, Ahmet Atilla. *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, xvi+674. (2. bs. 2004): Eser Osmanlı Devleti’nin 700. yılı münasebetiyle hazırlanan bir antolojidir. Kitapta Süleyman Çelebi (XIV. yüzyıl)’den Osman Şems (XIX. yüzyıl)’e kadar 68 şairin şiirleri bulunmaktadır. Her bölümde, şair hakkında verilen bir sayfalık bilgiden sonra, seçilen şiir ve şiirin bugünkü Türkçe ile nesre çevrilmiş hâli sayfanın sağ ve sol sütunlarında aynı satırda yer alır. Bu durum her iki metni okumayı kolaylaştırmaktadır. Şiir metninin sonunda, beyit numaraları verilerek bütün beyitler sırasıyla açıklanmaktadır. Bizi ilgilendiren de bu açıklamalardır. Çünkü hemen her beyitle ilgili olarak devrin yaşantısını yansıtan ayrıntılı bilgi bulunmakta, kapalı görünen mananın aslında günlük hayatla ne kadar bağlantılı olduğu gözler önüne serilmektedir. Metinler arasına yerleştirilen kısa açıklamalar ve çok sayıda resim okuyucunun eski şiir hakkında daha derin bilgi sahibi olmasına yardımcı olmaktadır. *Osmanlı Şiiri An-*

tolojisi, hem klâsik Türk şiirini tanımak isteyen sıradan okuyucular hem de bu alanda kendisini yetiştirmek isteyen araştırmacılar için birinci ve en önemli kaynaklardan birisidir.

Makaleler ve Bildiriler

Son yıllarda, sosyal hayat ile ilgili pek çok makale yayınlanmaktadır. Bunların bir kısmında yazar, seçtiği beyitlerden yola çıkarak, şiirlerdeki toplumsal hayat unsurlarını bulur ve okuyucuya bunu ispatlama yoluna gider. Bazıları bir tek şairi ele aldığı halde, bir kısmı birden fazla şairden metinler alır. Burada bulunan makalelerin çoğunluğu, içinde sosyal hayat unsurlarına herhangi bir şekilde yer verilen eserlerdir.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim, “Zâtî’nin Kadir Gecesi Gazeli”, *Kültürümüzden Esintiler*, 1997, s. 34-41.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim, “Sofuzâde’nin On İki Manzumesi”, *Kültürümüzden Esintiler*, 1997, s. 42-54.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim, “Memuriyet-Ticaret”, *Kültürümüzden Esintiler*, 1997, s. 55-61.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim, “Sofuzâde’nin İstanbul İçin bir Müsebbâ’ı”, *Kültürümüzden Esintiler*, 1997, s. 62-69.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim, “Sofuzâde’nin Bilinmeyen Sel ve Zelzele Manzûmeleri” *Kültürümüzden Esintiler*, 1997, s. 70-78.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim, “Sofuzade’nin Bilinmeyen Üç İyd-ı Adhâ Manzûmesi”, *Kültürümüzden Esintiler*, 1997, s. 85-95.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim, “Millî Konular ve Sofuzâde’nin Bilinmeyen İki Manzumesi”, *Kültürümüzden Esintiler*, 1997, s. 96-105.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim, “Nedim’in bir beyti üzerine düşünceler”, *Türk Kültürü*, Haziran 2001, c. XXXIX, sy. 458, s. 360-63: Nedim’in çok bilinen bir beytinin çeşitli anlamları üzerinde durularak “hüccet” kelimesinin ne gibi anlamlara gelebileceği tartışılmaktadır. Şiiri yorumlamanın ancak birikimle, özellikle örf adet bilmek ile mümkün olduğu söylenmektedir.

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim ve Şevkiye Kazan, “Tapu İşleriyle Uğraşan Divan Şairleri”, *Tapu Kadastro Dergisi*, 2001, sy. 25, s. 35-41.

Açıkgöz, Namık, “Edebî Metinlere Göre XV. ve XVI. Asırda Bazı Osmanlı Esnaf Tipleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1994, c. VI, sy. 1-2, s. 1-23: Zâtî, Nihâlî, Necâtî, Nizâmî, Hayretî ve İshak Çelebi’nin eserlerindeki esnaf ile ilgili metinleri değerlendiren yazar, aynı devirde yaşadıkları için bu şairlerin tarif ettiği esnafın -Nizâmî dışında- aynı kişiler olabileceklerini kaydettirmektedir. Çünkü bu şairler aynı muhitte yaşamıştır. Ayrıca eserlerde her çeşit meslek erbabı bulunmakla birlikte, en çok itibar edilenler “attar, sarraf ve

şerbetçi" dir. Yazar, müstakil manzumelerde yer alan esnafın muhayyel olmadığını düşünmektedir. "Bunlar, kanıyla, canıyla ve hatta ad veya lakaplarıyla yaşayan; ayrıca, sosyal hayatın işleyişinde görev almış insanlardır" (s. 9). Makalede adı geçen şairlerin manzumelerinde rastlanan esnaf, alfabetik olarak dizilmekte, son kısımda ise bunlar ile ilgili yazılmış müstakil şiirlere yer verilmektedir.

Açıkgöz, Namık, "Kahvenin Edebi Serüveni", *Osmanlı Kültür ve Sanat*, Güler Eren (ed.), c. IX, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, s. 151-161: XVI. yüzyılda Osmanlı gündelik hayatına giren kahve çevresinde meydana getirilen edebiyatın işlendiği makalede, özellikle ilk zamanlardaki tartışmalara yer verilmektedir. Bir kısım âlimler kahvenin haram olduğunu belirten fetvalar vermiş, kahve birkaç defa yasaklanmış, sonuçta serbest bırakılmıştır. Makalede ayrıca zaman zaman kahvenin bulunmasının güçleştiği dönemlerde yazılan manzumelere de yer verilmiştir. Bunların içinde XX. yüzyılın sonlarında yazılmış bir örnek de mevcuttur. Kahvehaneler kahvenin içildiği ve halkın bir araya gelip fikir alışverişinde bulunduğu mekânlar olarak hem toplum hayatında, hem de edebiyatta yerini almıştır. Kahvenin içine katkı maddeleri ekleyerek kalitesinin düşürülmesi de kahve tiryakisi şairlerin bu durumu eleştiren beyitler yazmasına yol açmıştır.

Açıkgöz, Namık, "Kahve Etrafında Teşekkül Eden Kamuoyu", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 1992, yıl: 21, sy. 1, s. 25-39.

Açıkgöz, Namık, "XVI. Asır Kültür Hayatından Manzaralar I: Beligi'nin Kahve Gazeli", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1990, sy. 41, s. 24-27.

Açıkgöz, Namık, "Şeyhülislam Bostanzade'ye Verilen Manzum Bir Kahve Dilekçesi ve Cevabı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1990, c. IV, sy. 2, s. 1-18: 1553-54 tarihinde Osmanlı günlük hayatına giren kahve üzerinde çeşitli tartışmaların yapıldığını anlatarak başlayan makale, birkaç defa yasaklandıktan sonra kahve içiminin 1591-1592 yılında serbest bırakıldığını ifade eder. Yazar, iki defa şeyhülislâm olan Bostan-zâde Mehmed Efendi (1589-1592 ve 1593-1598)'ye kahve hakkında fetva vermesini isteyen bir manzume sunulduğunu ve Bostanzâde'nin de cevabını aynı şekilde -nazım olarak- kaleme aldığını kaydeder. Hatta tarihte bilinen kahve yasağının kaldırılmasının, bu manzume ile irtibatlı olabileceğini ifade eder. Dilekçede sorulan sorular ve cevaplarının liste hâlinde verilmesinden sonra, manzum dilekçe ve cevabının metni yer almaktadır. Makale, zamanında son derece güncel bir olayın tarihe şiir diliyle mal olması ve devrin şeyhülislam mevkiine gelmiş münevverinin şiir ile olan ilgisini ortaya koyması bakımından isabetli bir örnektir.

Açıkgöz, Namık, "Şiirli Bir Kahve Tartışması", *Milli Kültür*, Eylül 1991, sy. 88, s. 64-65: Kahve ile ilgili diğer makalelerinde olduğu gibi yazar, kahve etrafında sürdü-

rülen tartışmalar üzerine yazılmış iki manzumeye değinmektedir. Bunlardan birincisinin kime ait olduğu belli değildir. Kahveyi eleştiren bu şiire şair Sü-lûkî cevap verir. Yazar, kahveyi savunan manzumenin son beytindeki benzetmenin orijinalliği üzerinde durur. Bu beyitte kahve fıncanı gökyüzündeki aya benzetilmekte, bunun sebebi olarak da kahvenin şöhretinin gökyüzüne kadar ulaşması gösterilmektedir.

Açıkgöz, Namık, “Tezkirelere Göre XVI. Asrın Sonuna Kadar Türk Edebi Kültür Haya-tı”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 413-421.

Akar, Metin, “Bizi Yanıltanlar 1: Katipler”, *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Arma-ğanı*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay., 1998, s. 7-9.

Akbayır, Nuri, “Divan Şiirinde Beşiktaş”, *İstanbul*, 1995, sy. 15, s. 85-88.

Aksoyak, İsmail Hakkı, “Divan Şiirinde Okçuluk Terimleri”, *Türklük Bilimi Araştırmalar*, 1995, sy. 1, s. 81-94: Divan şiirinde geçen okçuluk terimleri makalede iki bölümde incelenmektedir. Öncelikle *Sevgili*, *Âşık ve Okçuluk* terimleri kıs-mında, âşğın boyu, sinesi, gamze, kaş, kirpik ile okçuluk terimleri arasında-ki ilgi açıklanmıştır. Bu bölümde örnek beyit bulunmaz.

“Divan Şiirinde Geçen Bazı Okçuluk Terimleri” başlıklı ikinci bölümde ise, koyu renkle yazılmış terimler birkaç kelime veya cümle ile açıklanmaktadır. Bunların al-tında örnek olarak birer beyit verilmiştir. Fakat beyitlerde, birden fazla anlamı sıralanmış olan terimlerin hangi anlamının uygun olduğu belirtilmemiş, be-yitlerden nasıl bir anlam çıktığı üzerinde de durulmamıştır. Aynı makalede yer alan iki bölümün ne şekilde belirlendiği de anlaşılmamaktadır. Örneğin, birinci kısımda yer alan “âşğın sinesi- Nişan-gâh. Talim-hane” ile (s. 81), ikin-ci bölümde bulunan “Amaç: Nişan tahtası (bk. amac, hedef, kabak, menzil, ni-şan, nişan-gâh, puta, tabla” ve bunun altında yer alan sine-nişan-gâh ilgisini gösteren beyit (s. 82) arasında hiçbir anlam farkı yoktur. Şiirde geçen okçuluk terimlerinin pek çoğu zaten sevgili ve âşık ile ilgili olduğundan bu iki bölü-mün birbirinden ayrı yazılmış olmasını anlamak mümkün olmamıştır.

Alıcı, Lütfi, “Klâsik Türk Edebiyatında Sosyal Tenkit Örnekleri Olarak Yuf Redifli Gazel-ler”, *İlmî Araştırmalar*, Güz 2004, sy. 17, s. 35-48: Şairlerin devirlerindeki olay-lara tepki göstermek maksadıyla “yuf” redifli gazeller yazdıklarını belirten ya-zar XV. ile XIX. arasında yazılmış manzumelere yer verilmektedir. Karamanlı Aynî, Bağdatlı Rûhî, Usûlî, Aşkî, Şeyh Galib Esrar Dede ve son olarak da Ah-med Kuddûsî’nin önce hayatları ve yaşadıkları dönem ile ilgili bilgi verilmek-te, müteakiben her beyitten sonra nesre çevrilmiş olan gazel metinleri yer al-maktadır. Bu tip gazellerin yaşadıkları devri tenkit etmesi bakımından önem-li oldukları da belirtilmiştir.

Altun, Kudret, “Hüs-n ü Aşk’ta Gece Nûr-ı Siyahtan Aydınlığa”, *İlmî Araştırmalar*, 2000, sy. 10, s. 9-18.

- Altun, Kudret ve Savaş Uzun, “Nedim’in Şiirlerinde İstanbul Unsurları”, *Türk Kültürü*, Ocak 2001, yıl: 39, sy. 453, s. 45-59: “Divan Edebiyatında İstanbul” ve “Nedim” başlıklı bölümlerde bahsedilen konular son derece kısa şekilde özetlenmiş ve “Nedim’de İstanbul” başlığıyla makalenin esas konusuna geçilmiştir. Bu bölüm de Mekân ve Çevre, Olay Unsuru, Konuşma ve Dil Unsuru, Kişiler ve Tipler kısımlarından meydana gelmiş, yazarlar Nedim’in şiirlerinden yaptıkları alıntılarla bahsedilen konuları işlemişlerdir.
- Andrews, Walter G., “Contested Mysteries and Mingled Dreams: Speaking for Ottoman Culture Today: from Gencebay to Pamuk”, *Cultural Horizons: a Festschrift in Honor of S. Halman= Kültür Ufukları: Talat S. Halman Armağan Kitabı*, Jayne L. Walker (ed.), New York: Syracuse University Press, 2001, s. 518-537.
- Andrews, Walter G., “Hypertextuality: Modes of Reading in Ottoman Poetry as Redefined by Computer Age”, *Turkish Studies Association Bulletin* 15, Mart 1991, sy. 1, s. 135-137.
- Andrews, Walter G., “İktidar ve Otoritenin Sesi”, *Kaşgar: Edebiyat Seçkisi*, Nisan 1998, sy. 3, s. 18-20.
- Andrews, Walter G., “Metin Nerede, Hangi Metin, Kimin Metni”, çev. Kemal Sılay, *Varlık* Mart 1996, yıl: 63, sy. 1062, s. 46-50.
- Andrews, Walter G., “Osmanlı Gazel Estetiği Hakkında Yenilikçi Bir İnceleme”, çev. Metin Akkuş. A. Ü. *Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1995, sy. 21, s. 253-277.
- Andrews, Walter G., “Osmanlı Kültürüne Dışarıdan Bakmak”, çev. Nüzhet Salihoğlu, *Tarih ve Toplum*, 1995, sy. 136, s. 13-20: Makalede yazarın Batı ülkelerinde Doğu çalışmaları yapmak hakkındaki tecrübelerine ve bakış açısına yer verilmektedir. Andrews Batı’nın *Doğu* kelimesi dâhil pek çok adlandırmayı kendisine göre verdiğini, Doğu entelektüellerinin de bu kavramları sorgulamadan kullandığını ifade etmektedir. *Orta Doğu* ifadesinin de aslında “Türk Çağı”na denk gelen bu zaman diliminin aynen “Orta Çağ” gibi Batı zihniyetinin ön yargılarını anlatan bir terimdir.
- Andrews, Walter G., “Other Selves, Other Poets, and the Other Literary History; an Essay in Three Movements”, *Intersections in Turkish Literature: Essays in Honor of James Steward-Robinson*, Walter G. Andrews ve Ann Arbor (ed.), The University of Michigan Press, 2001, s. 49-91.
- Andrews, Walter G., “Reading Ottoman Poetry in the West: Reconstruction, Post-Reconstruction and the Politics of Orientalism”, *New Comparison: A Journal of Comparative and General Literary Studies*, Bahar 1992, sy. 13, s. 25-38.
- Andrews, Walter G., “Singing the Alienated I: The Historicity of the Subject in Ottoman Lyrics”, *The Turkish Studies Association Bulletin* 16, Nisan 1992, sy. 1, s. 24-28 [“Singing the Alienated I: Guattari, Deleuze and the Historicity of the Subject

- in Ottoman Lyrics” başlığı ile *Yale Journal of Critism*, Kış 1993, c. LXVI, sy. 2, s. 191-219; Türkçesi “Benim Şarkısı: Guattari, Deleuze ve Osmanlı Divan Şiirinde Özne’nin Lirik Kod Çözümü”, çev. Mehmet Morali ve Semih Sökmen, *Defter*, Bahar 2000, yıl: 13, sy. 39, s. 106-132.
- Andrews, Walter G., “Stepping Aside: Ottoman Literature in Modern Turkey”, *Journal of Turkish Literature*, 2004, sy. 1, s. 9-32.
- Andrews, Walter G., “Türk Edebiyatı ve Türkoloji Üzerine Söyleşi”, *Tarih ve Toplum*, 1995, sy. 136, s. 9-12.
- Anhegger, Robert, “XVI. Asır Şairlerinden Zaifi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1950, c. IV, sy. 1-2, s. 133-166: Zaifi’nin eserlerinin kısa tanıtımı ile başlayan makale şairin hayatı için önemli bir kaynak olduğu ifade edilen *Kitâb-ı Sergüzeşt-i Za’îfi* adlı eserin metni ile devam etmektedir. Bu eserin, devrin edebî üslûbuna nazaran oldukça sade olduğu ayrıca şairin hayatı ile ilgili önemli anekdotlara yer verdiği de belirtilmektedir.
- Apaydın, Muhammet, “Divan Şiiri ve Sosyal Hayat”, *Hisar*, 1977, c. XVII, sy. 162, s. 17-18: Yazar Divan şiirinde toplum hayatı ile ilgili pek çok beyit bulunduğunu söyleyerek, birkaç örnek beyit ve kısa açıklamalarına yer verir.
- Arı, Ahmet, “Sakıb Dede Divanı’nda Musiki”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 2001, sy. 9, s. 289-304.
- Arslan, Mehmet, “1677 Edirne Şenliği Üzerine Üç Önemli Eser ve Bu Eserlerdeki ‘Hediye’ Bölümü”, *Osmanlı: Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, İstanbul: Kitabevi, 2000, s. 575-591.
- Arslan, Mehmet, “Divan Şiirinde Satranç ve Satranç İstilahları” *Osmanlı: Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, İstanbul: Kitabevi, 2000, s. 1-25.
- Arslan, Mehmet, “Divan Şiirinde Tavla ve Tavla İstilahları Üzerine”, *Osmanlı: Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, İstanbul: Kitabevi, 2000, s. 27-42.
- Arslan, Mehmet, “Gazellerin de Rengi Vardır”, *Osmanlı: Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, İstanbul: Kitabevi, 2000, s. 109-114.
- Arslan, Mehmet, “Kadı Burhaneddin Divanı’nda Musiki”, *Osmanlı: Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, İstanbul: Kitabevi, 2000, s. 87-108.
- Arslan, Mehmet, “Mensur Sûrnâmeler’in Son Örneği: Nâfi’ Sûrnâmesi (Peyâm-ı Sûr)”, *Osmanlı: Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, İstanbul: Kitabevi, 2000, s. 463-490.
- Arslan, Mehmet, “Nazmî Divanında Musiki”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1999, sy. 8, s. 263-284.
- Arslan, Mehmet, “Nedim Divanında Musiki”, *Osmanlı: Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, İstanbul: Kitabevi, 2000, s. 43-86.
- Arslan, Mehmet, “Osmanlı Dönemi Dügün ve Şenliklerinde Nahıl Geleneği, 1675 Edirne Şenliği ve Bu Şenlikte Nahıllar”, *Osmanlı: Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, İstanbul: Kitabevi, 2000, s. 593-617.

- Arslan, Mehmet, “Osmanlı Döneminde Padişah Çocuklarının Doğumları Münasebetiyle Yapılan Şenlikler ve Vilâdetnâme-i Hadîce Sultân”, *Osmanlı: Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, İstanbul: Kitabevi, 2000, s. 491-526.
- Arslan, Mehmet. “Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenliklerinde Şekerden Tasvirler”, *Osmanlı: Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, İstanbul: Kitabevi, 2000, s. 619-628.
- Arslan, Mehmet, “Osmanlı Saray Şenliklerinde Yağma Geleneği”, *Osmanlı: Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, İstanbul: Kitabevi, 2000, s. 629-636.
- Arslan, Mehmet, “Sami Divanında Musiki”, *İlmi Araştırmalar*, 1998, sy. 6, 35-62.
- Arslan, Mehmet, “Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair Edebî Bir Metin: Aynî’nin Manzum Nusretnâmesi”, *Osmanlı: Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, İstanbul: Kitabevi, 2000, s. 319-370.
- Ataç, Nurullah, “Eski Şiir ve Devrim”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 80: Makale, Cumhuriyet’in ilanından sonra bazı çevrelerin eski edebiyata bakışlarını yansıtmaları bakımından son derece önemlidir.
- Aylar, Selçuk, “Divan Şiirinde Sosyal Hayatın İzlerine Dair Birkaç Örnek”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 459-466.
- Bayram, Pervin, “Kısa Bir Nazım Şekli Olan Müfredlerde Sosyal Hayatın Bir Parçası Olarak Atasözleri ve Meseller”, *Edebiyat Nazariyesi Mecmuası = Azerbaycan Milli İlimler Akademisinin Nizami Adına Edebiyat Enstitüsünün Edebiyat Nazariyesi Şubesinin Yıllık Mecmuası*, 2003, s. 183-187.
- Baysal, Jale, “Divan Edebiyatı Üzerine Tanıtıcı Bir Yazı”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 275-284.
- Berke, F. Baha, “Osmanlı Şiirinin Toplumsal Yönü”, *Türk Yurdu*, Mayıs 1965, c. IV, sy. 5, s. 28-29.
- Beyzadeoğlu, Süreyya, “XVI. Yüzyıl Tezkirelerinde Sosyal Şikayetler: Neler Çeker Bu Gönül Söylesem Şikayet Olur”, *Dergâh*, Nisan 1996, c. VII, sy. 74, s. 15-18.
- Beyzadeoğlu, Süreyya, “Aşık Çelebi Tezkiresi’nde Şair İlişkileri I” *Yedi İklim*, Ağustos 1992, sy. 5, s. 10-15.
- Beyzadeoğlu, Süreyya, “Aşık Çelebi Tezkiresi’nde Şair İlişkileri II”, *Yedi İklim*, Eylül 1992, sy. 6, s. 13-25.
- Beyzadeoğlu, Süreyya, “Aşık Çelebi Tezkiresi’nde Şair ve Şarap”, *Dergâh*, Haziran 1992, c. II, sy. 28, s. 10-11.
- Beyzadeoğlu, Süreyya, “Aşık Çelebi Tezkiresi’nde Şiir Meclisleri I”, *Yedi İklim*, Ağustos 1994, c. VII, sy. 53, s. 39-45.
- Beyzadeoğlu, Süreyya, “Aşık Çelebi Tezkiresi’nde Şiir Meclisleri II”, *Yedi İklim*, Eylül 1994, c. VII, s. 54, 45-52.

- Beyzadeoğlu, Süreyya, “Sühan Kasidesi”, *Dergâh*, Kasım 1990, c. I, sayı 9, s. 9-11: Yazar, zamanın sadrazamı Halil Hâmid Paşa’nın arzusu üzerine Sühan kasidesini yazan Sünbülzade Vehbi’nin şiirinde devrin olaylarını ve toplumun durumunu nasıl aksettirdiğini kasideden seçtiği ve açıkladığı beyitlerle anlatmaktadır.
- Beyzadeoğlu, Süreyya, “Tayyare Kasidesi”, *Dergâh*, c. II, sy. 18, Ağustos 1991, s. 8-9: Şair Sünbülzâde Vehbi 1786 yılında Rodos’ta kadıdır. Bu sırada Rodos’ta sürgünde bulunan Kırım Hanı Şahin Giray 1787 yılında yakalanıp idam edilmiştir. Vehbi, bizzat yaşadığı bu tarihi olayı anlatan 84 beyitlik bir kaside yazmıştır. Klasik kasidelerde rastlanmayan bu duruma dikkat çeken yazar, manzume-den bazı beyitleri yazıp açıklamıştır.
- Beyzadeoğlu, Süreyya, “Tannâne Kasidesi, Bir Manzum Sefaretnâme”, *Dergah*, Nisan 1991, c. II, sy. 14, s. 10-11: Makalede şekil itibarıyla klâsik kaside şeklinde yazılmasına karşılık, manzum bir sefaretnâme olan Tannâne Kasidesi tanıtılmaktadır. Sünbülzade Vehbi’nin yazdığı kaside 113 beyittir. Şairin elçi olarak İran’a gönderilmesi, burada kaldığı sırada Bağdat Valisi Ömer Paşa ile birlikte durumu bildiren bir rapor hazırlayarak padişaha arz ederler. Fakat Paşa, Sünbülzade’nin kendisini suçlayan ifadelerine sinirlenip, İstanbul’a onun devletin elçisine yakışmayacak davranışlarda bulunduğunu bildirir. Hakkında ölüm fermanı verilen Sünbülzade, kıyafet değiştirerek Üsküdar’a kadar gelir ve burada bir yıl saklanır. İşte Tannâne Kasidesi bu durumu padişaha bildirip, suçsuz olduğunu ifade etmek için yazılmıştır.
- Beyzadeoğlu, Süreyya, “Divan Şiirinde Zahid”, *Dergâh*, Aralık 1991, c. II, sy. 22, s. 9-11.
- Bilgin, Azmi, “Türk Edebiyatında Bayramlar ve Nevruz Bayramı”, *Türk Dili*, Mayıs 2003, sy. 617, s. 448-457.
- Bilkan, Ali Fuat, “Benzer Ki Bir Şikayeti Var Rûzgârdan: Baki’nin Gazellerini -Yeniden Okuma- Denemesi”, *Dergâh*, Mayıs 2000, c. XI, sy. 123, s. 1 ve 8-11: Makalede, metne teorik yaklaşmakta, Bâkî’nin bir gazelinden yola çıkılarak onun hayatı yorumlanmaktadır. Benzer beyitler ile ilişkiler kurularak beyitlerin tek tek anlaşılmasının, şairin söylemek istediklerini tam olarak yansıtmadığı, aynı zamanda beyitler arası anlam ilişkisine de dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.
- Bilkan, Ali Fuat, “Nâbî’nin Bir Kasidesine Göre XVII. Yüzyılda Sadâret Makamı: Devleti Yiyen Kurtlar”, *Dergâh*, Haziran 1994, c. V, sy. 52, s. 10-11: Yazar şiirlerinde sosyal meselelere sık sık yer veren Nâbî’nin, Râmi Paşa için yazdığı bir kasideye dayanarak sadaret makamı ve bu makama gelen ehliyetsiz kişiler hakkındaki eleştirilerine yer vermektedir. Klâsik edebiyata ait metinlerin bir belge olarak değerlendirilmesi gereğini de vurgulamaktadır.
- Bilkan, Ali Fuat, “Nâbî’nin ‘Sulhiyye’si ve ‘Yorgun Osmanlı’”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 456-458.

- Bilkan, Ali Fuat, "Nâbî'nin Şiirlerinde Merkez-Taşra Mukayesesi ve İstanbul Sevgisi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Mayıs-Haziran 2003, yıl: 5, sy. 17, s. 179-184: Fetihden sonra İstanbul'un sadece siyasî anlamda değil, aynı zamanda kültür, sanat ve ticaretle de merkez haline geldiği belirtilerek, eski şairlerin şiirlerinde bu duruma işaret ettikleri belirtilir. Nâbî'nin *Hayriname* adlı eserinde yer alan "Der-Beyân-ı Şeref-i İstanbul" bölümünden ve bazı gazellerinden örnek beyitler verilerek durum izah edilir.
- Bilkan, Ali Fuat, "Ramazaniyeler'de Zihniyet Değişmelerinin İzleri", *Türk Edebiyatı*, Ocak 1996, sy. 267, s. 27-30.
- Bilkan, Ali Fuat, "Tarih Araştırmalarında Edebi Metinlerin Değeri ve Divanların Tarihçiye Sundukları", *Yağmur Dergisi*, Nisan-Mayıs-Haziran 2004, sy. 23, s. 36-39: Yazar, ülkemizde sosyal bilimlerde disiplinler arası ilişkilerin zayıf olduğuna dikkat çekerek, edebiyat ve tarih çalışmalarının bazı durumlarda kesiştiğini belirtir. Şuara tezkireleri, vefayatnameler, seyahatnameler, gazavatnameler, şehrengizler, *Şakayık-ı Nu'maniye* ve zeyilleri vb. eserler hem edebiyat hem de tarih araştırmacısının kullandığı ortak kaynaklardır. Tereke, salname, vakfiye vb. eserler de tarihçiler kadar edebiyat tarihçilerinin de araştırma alanına girer. Divanlarda yer alan kasideler, ölüm, doğum gibi çeşitli sebeplerle düşürülen tarihler de önemli bilgi kaynaklarıdır. Çeşitli vesilelerle yazılan kasideler tarihî bilgi yanında, dönemin sosyal ve kültürel olaylarına da değinir. Yine tarihlendirme bakımından çok önemli olan mimarî eserlere düşürülen tarihlerin bir kısmı da divanlarda yer alır. Makalede beyitlerin yardımıyla edebî metinlerin tarih araştırmacılarının yanı sıra, sosyal, kültürel ve ekonomiyle ilgili çalışmalarda kaynak olarak kullanılabileceği belirtilmiştir.
- Bulut, Abdullah, "Râsîh'in Gemi ve Gemicilikle İlgili Bir Tarih Manzumesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2003, sy. 21, s. 73-83.
- Ceylan, Ömür, "Asaf Divanı'nda 1897 Türk-Yunan Harbi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Ağustos 1997, sy. 128, s. 47-51.
- Ceylan, Ömür, "Divan Şiirinde Emniyet ve Asayiş Görevlileri: Sarhoşların Belâlıları, Muhtesib, Şahne, Ases", *Tarih ve Medeniyet*, Haziran 1996, sy. 28, s. 37-40: *Muhtesib, şahne ve ases* toplumda güvenliği sağlamakla görevli memurlardır. Bu yüzden eski şiirde bu kişilerden bahseden beyitler genellikle suç ve ceza ile ilgilidir. Makalede bu kişilerin zikredildiği beyitler bu bağlamda ele alınmıştır.
- Ceylan, Ömür, "Kahve Yemen'den Gelir", *Türk Kültürü*, Temmuz 1995, sy. 387, s. 415-419: Kahvenin kısa tanıtımı ve Osmanlı toplumuna girişini kısaca anlatan yazar daha sonra kahve, kahve yasağı ve şarap-kahve tartışması ile ilgili bazı beyitlere yer vermiştir.
- Ceylan, Ömür, "Klâsik Türk Şiirinde Turna'ya Dair", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Kış 2003, sy. 28, s. 35-42.

- Cunbur, Müjgan, “Eski Şiirimizde Kâbe ve Kâbe Ziyaretleri”, *Türklük Araştırmaları Dergisi: Âmil Çelebioğlu Armağanı*, (1991-1992), 1993, sy. 7, s. 141-171: Makalede Kâbe'nin inşası, adları, ziyaretleri gibi konuların eski şiirimizde nasıl bir yer tuttuğu örnek beyitlerle açıklanmaktadır.
- Cunbur, Müjgan, “Fuzulî'nin İç Dünyasında Bir Gezinti”, *Türk Kültürü*, Kasım 1999, c. XXXVII, sy. 438, s. 578-581: Yazar, Fuzulî'nin hayatı hakkında kısa bilgi verdikten sonra, şairin kendi hayatı ve duyguları ile ilgili ipuçları veren beyitlerine yer vererek onun iç dünyasını yorumlamıştır.
- Cunbur, Müjgan, “Klâsik Edebiyatımızda Nevruz”, *Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1995, s. 37-51.
- Çabuk, Vahit, “XVII. Yüzyılda İstanbul Yangınları ve Katibzade'nin 1070 (1660) Yangını Hakkında Manzum Bir Tarihi”, *Osmanlı Teşkilat ve Siyaset Kültürü*, İstanbul, 1996.
- Çakır, Müjgan, “Bir Şairin Ölümüne Tarih Söylenmesi Hakkında”, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Temmuz 2004, sy. 4, s. 25-29.
- Çapan, Pervin, “Tezkirelerde İstanbul'un Ele Alınışı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2004, sy. 31, s. 25-52.
- Çapan, Pervin, “Yahya Bey Divanı'nda Estetik ve Kültürel Bir Değer Olarak Giyim Kuşam ve Renk Unsurları”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi = Journal of Turkish Cultural Studies*, 2000, sy. 3, s. 169-98.
- Çavuşoğlu, Mehmet, “Dukakinzade Yahya Bey'in İstanbul Şehrengizi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1969, sy. 17, s. 73-108.
- Çavuşoğlu, Mehmed, “Fatih Sultan Mehmed Devrine Kadar Osmanlı-Türk Edebî Mahsullerinde Muhtevânın Tekâmülü”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Nisan 1982, yıl: 11, sy. 2, s. 31-43: Fatih devri şairlerinden Tokatlı Leali ve Priştineli Mesihî'nin, yaşadıkları devirde İran'dan gelen kişilerin itibar gördüklerini söyleyen beyitlerine yer verilmiş. XIV. yüzyılda yazılan ve divan edebiyatının ilk örnekleri olduğu ifade edilen metinlerin çoğunun Farsçadan tercüme eserler olduğu belirtilir. Fakat bunların Farsça asıl metinlerden önemli bir farkları vardır; o fark “zevkperest ve maddi duyguların okşayıcı taraflardan arınmış” olmaları bunun yerine “dîni, ahlâkî, didaktik bir mâhiyet” kazanmış bulunmalarıdır.
- Çavuşoğlu, Mehmed, “XVI. Yüzyılda Divan Edebiyatı –Divan Edebiyatında Şiir Kavramı”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 208-219.
- Çavuşoğlu, Mehmed, “Şehzade Mustafa Mersiyeleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 1981-1982, sy. 12, s. 641-686.
- Çavuşoğlu, Mehmed, “Zâtî'nin Letâyifi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Ağustos 1970, sy. 17, s. 25-50: Yazar, Zâtî'nin *Letayif*

adlı eserini değerlendirirken Zati zamanında yaşamış bazı kişiler hakkında birinci elden bilgi verdiği ve şairin yaşadığı devrin toplumsal hayatı konusunda da önemli bir kaynak olduğunu söyler.

Çayırdağ, Mehmet, “Kayseri’de Vakfiyelere Göre Sosyal Hayat”, *Erciyes Yöresi Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnoğrafya Sempozyumu I, (3-5 Mayıs 1990, Kayseri)*, Kayseri, 1991, s. 259-277.

Çelebi, Asaf Halet, “Eski Türk Şiirinde Beşiktaş”, *Türk Yurdu*, Ağustos 1955, sy. 247, s. 113-117.

Çelebi, Asaf Halet, “Eski Türk Şiirinde Haliç”, *Türk Yurdu*, Temmuz 1955, sy. 246, s. 33-37.

Çelebi, Asaf Halet, “Eski Türk Şiirinde Üsküdar ve Çamlıca”, *Türk Yurdu*, Mayıs 1955, sy. 244, s. 823-827.

Çelebioğlu, Amil, “Dini Tasavvufi Edebiyatımızda Ramazan”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1998, s. 697-701.

Çelebioğlu, Amil, “Divan Şiirinde Ramazan”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1998, s. 703-707.

Çelebioğlu, Amil, “Eski Türk Edebiyatında Gemiyle İlgili Şiirler ve Bazı Hususiyetler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1998, s. 625-654.

Çelebioğlu, Amil, “Edebiyatımızda Ramazan”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1998, s. 691-695.

Çelebioğlu, Amil, “Fuzulî’nin Bir Beyti Üzerinde Bazı Düşünceler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1998, s. 575-84.

Çelebioğlu, Amil, “Fuzulî’nin Şiirlerinde Ney”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1998, s. 563-573.

Çınar, Bekir, “Divan Şiirinde Adâlet”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 2001, sy. 10, s. 295-332.

Çınar, Mustafa, “XVI. Yüzyıl Divan Edebiyatında Bahçe Tasviri”, *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2004, yıl: 11, s. 26, s. 149-158: Fuzulî, Zâtî, Hayalî, Bâkî, Nev’î’nin eserlerinde yer alan bahçe ve tabiat tasvirleri ile ilgili değerlendirme yapan yazar, eski edebiyatımızda tabiat manzaralarına, burada yaşayan canlılar olan çiçekler ve ağaçların yanısıra bahçelere ve ırmaklara yer verildiğini açıklamaktadır. Özellikle bahçelerde kurulan işret meclislerinin de geniş yer tuttuğu kaydedilmektedir.

Çöm, Erol, “Nev’î Divanı’nda Günlük Hayat”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2002, sy. 11, s. 201-222: Nev’î divanında günlük hayat ile ilgili unsurları tasnif eden yazar, bunları alışveriş, askerlik ve savaş, avcılık, çocuklar, gayrimüslimler, düğünler, hastalıklar ve tedavi yolları, ölümle ilgili hususlar olmak üzere sekiz bölümde inceler. Ör-

nek beyitler ile ilgili son derece kısa açıklamalara yer verilmiş, birden fazla çağrışım yapan beyitlerin bu durumu zaman zaman gözden kaçırılmıştır. Bu tip çalışmalarda özellikle yazarların metinleri bugünkü dil ile ifade etmesi ve yorumlara sonradan yer vermesi, daha verimli bir çalışma tarzı olabilir.

Dağlı, Yücel, “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Kedi”, *Toplumsal Tarih*, Mart 2004, sy. 123, s. 78-81.

Dankoff, Robert, “Daily Life in the Seyahatname: a Party in Istanbul”, *Journal of Turkish Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları: Kaf Dağının Ötesine Varmak, Festschrift in Honor of Günay Kut, Essays Presented by Her Colleagues and Students II*, 2003, c. XXVII, sy. 2, s. 9-12.

Dankoff, Robert, “Evliya Çelebi Seyahatnamesi Işığında Osmanlı Toplum Hayatı”, *Türkler*, Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca (ed.), Ankara: Yeni Türkiye, 2002, c. X, s. 268-291.

Demir, Hivren, “Divan Şiirinde Tabiat, Ahlâk ve Hayali Bey”, *Edebiyat ve Eleştiri*, Mayıs-Haziran 2000, sy. 49, s. 32-38: Makalede, Cemal Süreyya’nın şiir hakkında sözlerine yer verilerek, onun çizdiği çerçeveden bakıp Hayali Bey’in manzumeleri değerlendirilmektedir. Divan şiirindeki tabiat aslında, şairin ondaki görüntüler karşısındaki acizliğini ifade etmek için kullanılır. Beyitlerde geçen “servi” kelimesi, aynı adla tanınan ağacın güzelliğini anlatmaz, kastedilen boyu onun gibi olan sevgilidir. Kasidelerin nesib bölümlerindeki tabiat tasvirleri, daha sonra yapılacak olan medhiyeye zemin hazırlar. Bu yüzden gerçek tabiata uzak ve soyuttur. Hayali Bey’in kısa hayat hikâyesinde ve yazdıklarında da tabiat, otorite, şiir arasındaki ilişki üzerinde durulur. Şiir yazma kurallarının önceden belirlenmesi ve onun “öğrenilen” bir şey olması, şairin mizacının yansıtmasının önündeki en büyük engel olarak gösterilmektedir.

Derdiyok, İ. Çetin, “Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği”, *Yeni Türkiye*, c. XXXIV, sy. 701, s. 277-299: *Nesir, inşâ ve münşeât* terimlerinin açıklamaları ile başlayan makalede, daha sonra mektup ve bölümlerinden bahsedilmektedir. Eski Türk edebiyatında mektup ile ilgili yapılan çalışmaların azlığından, geniş çaplı incelemelerin yapılmadığından söz eden yazar, Mesihî’nin *Gül-i Sadberk* adlı eserini esas alarak konularına göre mektup çeşitlerini tasnif etmektedir. Buna göre; *şefkatname*, *talepname*, *irsal-name*, *şevk-name*, *tehniyet-name*, *ilam-name*, *şikâyet-name*, *cevap-name*, *şükür-name*, *taziyet-name*, *ıyadet-name* adı verilen on iki çeşit mektup bulunmaktadır. Bu konuda yeni ve kapsamlı araştırmaların yapılması gereği vurgulanarak makale sona ermektedir.

Dikmen, Hamit, “Türklerin XVIII. Yüzyıldaki Sosyal ve Kültürel Hayatı”, *Türk Kültürü*, Ekim 2000, yıl: 38, sy. 450, s. 626-631: XVIII. yüzyıl ile ilgili genel tarihî değerlendirmeden sonra klâsik anlayışta edebiyat ile ilgili bir özet yapılmıştır. Burada XVIII. yüzyılda mahallileşmenin arttığından söz edilerek Seyyid Vehbi’den iki, Nâbî’den bir beyit verilmiştir.

- Dilçin, Cem, "Su Kasidesi'nin Bir Beytindeki 'Yaygın Yanlış' Üzerine", *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 2000, c. XIII, sy. 1, s. 145-166: Makalede, Fuzulî'nin Hz. Peygamber için yazdığı *Su Kasidesi*'nin bir beyti ele alınarak, burada bulunan fiillerden birinin yanlışlığı hem klasik şerh anlayışı hem de bir çeşit yapısalcı yöntem kullanılarak düzeltilmektedir.
- Dilçin, Cem, "Şeyh Galib'in Mevlevihanelerin Tamirine İlişkin Şiirleri", *Osmanlı Araştırmaları*, 1994, sy. 14, s. 29-76.
- Dilçin, Cem, "Şeyh Galib'in Şiirlerinde III. Selim ve Nizam-ı Cedid", *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 1993, c. XI, s. 1, s. 209-219.
- Dilçin, Cem, "Türk Kültürü Kaynağı Olarak Divan Şiiri" *Türk Dili*, Temmuz 1999, sy. 571, s. 618-626: Divan şairinin gerçeği şiir diliyle anlattığına dikkat çeken yazar, araştırmacıların yapması gerekenin gerçek ile mecazı birbirinden ayırmak olduğunu vurgulamaktadır. "Divan şairi kendi dışındaki çevreye duygu ve düşüncelerini somutlaştıran bir araç gözüyle bakar. Bunları yaparken türlü *örnekseme* yollarına başvurur. İç dünyasının ruhsal görünümünü, dış dünyadaki beş duyuyla algılanabilen şeylerin çağrıştırdığı niteliklerle özdeşleştirerek ve bunlarla somut bağlar kurarak anlatır. Bunun için divan şairi, dolaşısıyla onun ürünü olan divan şiiri, gerçek hayattan sanıldığı gibi uzak değildir." Bu cümlelerle şiir-toplum ilişkisini açıklayan Cem Dilçin, devamla, Divan şairinin dış dünya ile kurduğu ilişkileri ortaya koyan beyitlerden örnekler vermektedir. Daha sonra tıp tarihi ile geleneksel Türk tiyatrosu konusunu ilgilendiren metinlere yer verilmekte, Boğaziçi'nin "dolmuş sandalları", halk bilimi sahasına giren cadı inancı, ağzı bozuk çocukların ağzına biber konulması, bir şeyi unutmamak için bugün de uygulanan parmağa ip bağlamak adetleriyle makale sona ermektedir.
- Doğan, Muhammed Nur, "Baki'nin Şiir Aynasında Osmanlı Hayatından Renkli Akisler", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla VI. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler*, 10-12 Mayıs 2002, İstanbul, Mart 2003, s. 250-265: Klâsik şiir ile toplum hayatı arasında yakın ilişki bulunduğunu ifade eden yazar bunun ancak estetik değerleri kavramış, mecazlı ifadeleri anlayabilecek yetkin kişiler tarafından hakıyla anlaşılabilceğini söylemektedir. Edebiyatı anlayan kişi edebî sanatları doğru şekilde anlar, kelimelerin hangi bağlamda ve hangi anlamları yüklediğini keşfederek metnin hakikî ve mecazî anlam boyutlarının farkına varır, böylece doğru metin şerhi yapabilir. Bâkî'nin III. Mehmed'in Eğri Seferi münasebetiyle kaleme aldığı 37 beyitlik kasidesinden ve *Kanunî Mersiyesi*'nden alınan örnek beyitler yazarın açıkladığı metin şerhi yöntemine göre şerh edilmekte; beyitler hem hakikî hem de mecazî anlamları göz önünde alınarak zengin kaynak ve resimlerle günümüz okuru için anlaşılır hale getirilmektedir. Makalenin son kısmı ise yine Bâkî'nin çok bilinen bir gazelinin 3. beyti-

nin şerhine ayrılmıştır. Bu bölümde yazar, eski şiiri insanlara anlatmak adına onun sanat değerinin olduğunun altında gösterilmesini eleştirmektedir. Ona göre Divan şiiri yüksek kültür ve birikimin eseridir, insanlara onu anlatmanın yolu metinlerin akla ilk gelen anlamlarını popüler hale getirip halkın ilgisini çekmek değil, bunu anlayacak olanların bilinç ve kültür seviyesini yükseltmektir.

- Doğan, Muhammed Nur, "Fatih (Avni) Divanı'ndaki Kültürel ve Estetik Unsurların Toplu Tahlili", *Fatih ve Dönemi=Mehmed II and His Period*, Necat Birinci (ed.), Ankara: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2004, s. 354-383.
- Doğan Muhammed Nur, "Divan Şiirinin Millî Karakteri", *Türkler*, Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca (ed.), Ankara: Yeni Türkiye, 2002, c. XI, s. 682-89.
- Doğan, Muhammed Nur, "Fatih Divanındaki Kültürel ve Estetik Unsurların Toplu Tahlili", *Eski Şiirin Bahçesinde*, 3. bs, İstanbul: Alternatif Yay., s. 232-281.
- Doğan, Muhammed Nur, "Klâsik Türk Edebiyatında Osmanlı Hayatının İzleri", *Eski Şiirin Bahçesinde*, 3. bs, İstanbul: Alternatif Yay., 2005, s. 45-55.
- Doğan, Muhammed Nur, "Klâsik Türk Edebiyatında İran Tesiri ve Divan Şiirinin Millî Karakteri", *Eski Şiirin Bahçesinde*, 3. bs., İstanbul: Alternatif Yay., 2005, s. 69-87.
- Doğan, Muhammed Nur, "Şeyhülislâmın Mavi Çizmesi", *Eski Şiirin Bahçesinde*, 3. bs., İstanbul: Alternatif Yay., 2005, s. 161-167.
- Dündar, Hülya, "Divan Şiirinde 'Hamam' ve 'Hamamiyeler'", *Kül*, Haziran 2004, sy. 49, s. 5-9.
- Erdoğan, Kenan, "Edebi Eserlerden Tarih Belgesi Olarak Yararlanma: Divanlardaki Tarih Manzumeleri", *Türkler*, Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca (ed.), Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002, c. XI, s. 708-17.
- Ertan, Emin, "Türk Edebiyatında Ramazan Sufileri", *Türk Edebiyatı*, Ocak 1996, yıl: 24, sy. 267, s. 31-32: Makale "Ramazan Sofusu" kavramını açıklayarak başlamakta ve bunun dilimizde eskiden de kullanıldığını, Seyyid Vehbi, Enderunlu Fazıl, Sürurî gibi şairlerden iktibas ettiği beyitlerle açıklamaktadır.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki, "Ölü edebiyat", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 269-272.
- Gökyay, Orhan Şaik, "1599'da Kahire'de Günlük Hayat", *Eski Yeni ve Ötesi: Seçme Makaleler*, İstanbul: İletişim Yay., 1995, c. I, s. 159-168.
- Gökyay, Orhan Şaik, "Divan Edebiyatında Çiçekler, Kasideler", *Tarih ve Toplum*, 1990 c. XIV, sy 79,, s. 18-23.
- Gökyay, Orhan Şaik, "Divan Şiiri'nde Meyveler", *Tarih ve Toplum*, 1993, c. XIX, sy. 112, s. 9-13.
- Gökyay, Orhan Şaik, "Divan Edebiyatında Şehirler I: İstanbul", *Güçlük Nerede?: Seçme Makaleler*, İstanbul: İletişim Yay., 2002, c. III, s. 231-242.

- Gökyay, Orhan Şaik, "Divan Edebiyatında Şehirler II: İstanbul ve Edirne", *Güçlük Nerede?: Seçme Makaleler*, İstanbul: İletişim Yay., 2002, c. III, s. 243-253.
- Gökyay, Orhan Şaik, "Divan Edebiyatında Şehirler III: Kastamonu ve Bursa", *Güçlük Nerede?: Seçme Makaleler*, İstanbul: İletişim Yay., 2002, c. III, s. 255-73.
- Güler, Kadir, "Divan Şiirinde Nevruz", *Bir: Türk Dünyası İncelemeler Dergisi: Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağan Sayısı*, 1998, sy. 9-10, s. 253-271: Nevruz hakkında yapılan kısa açıklamadan sonra, bayram gibi kutlanan, kaside nazım şekliyle yazılan Nevruziyyelerden bahsedilmektedir. Ahmed Paşa, Necatî Bey, Zâtî, Usûlî, Bâkî, Hayalî, Fuzulî, Bağdatlı Ruhî, Nev'î, Nef'î, Bahtî, Şeyhülislâm Yahya, Ganizade Nadirhi, Nailî, Neşatî, Mezakî, Çelebizade Efendi, Nazim Yahya, Nedim, Fıtnat Hanım, Vehbî, Süruri'nin şiirlerinden yapılan alıntılar ile eski şiirimizde Nevruz'un yeri anlatılmaktadır.
- Güngör, Şeyma, "Fuzulî'nin Türkçe Gazellerinde Çağın Sosyal Hayatı ve Manevî Özellikleri", *Türkiyat Mecmuası*, 1997, sy. 20, s. 255-272.
- Güngör, Şeyma Taşcıoğlu, "Fuzulî'nin Eserlerinde Sosyal Tenkit", *Journal of Turkish Studies=Türklük Bilgisi Araştırmaları: Hasibe Mazıoğlu Armağanı III*, 1999, c. XXIII, s. 145-194: Fuzulî'nin eserlerinden hareketle onun çeşitli konulardaki görüşleri başlıklar altında işlenmiştir: Eğitim ve öğretim, sosyo ekonomik durum siyasî hayat, dinî ve ahlâkî hayat, eğlence ve dinlenme hayatı ile ilgili tenkitlere yer verilmektedir.
- Göngür, Şeyma, "Fuzulî'de Sosyal Tenkid", *Fuzulî Kitabı*, İstanbul, 1996, s. 199-210.
- Güngör, Şeyma "İstanbul Hikâyelerinden Tıflî Efendi'nin Bir Helva Sohbeti", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 2001, yıl: 30, sy. 4, s. 30-39.
- Güngör, Şeyma, "Nabî'nin Çağı ve Bazı Olaylarla Durumlar Karşısındaki Tutumu", *Şanlıurfa ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Sempozyumu*, Şanlıurfa, 16-19 Kasım 1987, İstanbul, 1988, s. 175-182.
- Gürel, Rahşan, "Edebiyatın Diliyle Bir Milletin Dünya Görüşüne Dair I", *Kaşgar: Edebiyat Seçkisi*, Mart 2000, sy. 14, s. 126-152.
- Gürel, Rahşan, "Edebiyatın Diliyle Bir Milletin Dünya Görüşüne Dair II", *Kaşgar: Edebiyat Seçkisi*, Mayıs 2000, sy. 15, s. 133-142.
- Gürer, Abdülkadir, "Divan Edebiyatında Sürme ve Nailî'nin Bir Gazeli", *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 1997, c. XII, sy. 1, s. 119-126: Bugün süs malzemesi olarak tanıdığımız sürmenin XVI. yüzyılda daha çok tedavi maksadıyla kullanıldığını belirten yazar, bu kelimenin şiirdeki iki anlamına dikkat çekmektedir. Sebk-i Hindi (= Hint Üslubu) ile birlikte, hem İran hem de Türk edebiyatlarında "sürme" başka anlamları da çağrıştıracak şekilde kullanılmaya başlanmıştır. "Sürme yiyen kişinin sesinin kısılacağı veya tamamen konuşamaz hale geleceği" inancı bunlardan biridir. Makale, bu mana etrafında geliştirilen yeni anlam ve çağrışımlarla ilgili beyitlere yer vermekte, Nailî'nin bu konuyu işleyen gazeli ile son bulmaktadır. Yazı,

İran ve Türk edebiyatlarında aynı hayalin işlenmesini göstermesi bakımından dikkatle okunması gereken bir çalışmadır.

Halman, Sait Talat, "Poetry and Society: The Turkish Experience", *Modern Near East: Literature and Society*, Max Kortepeter (ed.), New York University, 1971, s. 35-72.

İnalcık, Halil, "Osmanlı Edebiyatı ve Saray Patronajı", *Osmanlı Uygarlığı*, Halil İnalcık ve Günsel Renda (yay. haz.), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 2002, c. I, s. 13-27.

İnalcık, Halil, "Sen Olasan Kaleme l'tibâr İçün Hâmî: Fuzûlî ve Patronaj", *Cultural Horizons: e Festschrift in Honor of Talat S. Halman = Kültür Ufukları: Talat S. Halman Armağan Kitabı*, Jayne L. Walker (ed.), New York: Syracuse University Press, 2001, s. 308-315: Osmanlı döneminde şairlerin kendilerini koruyacak hamilere ihtiyaç duydukları tarihî bir gerçektir. Genellikle okumuş kesimden, devlet hizmetinde ilerlemek isteyen şair, atamasına vesile olması için herhangi bir devlet büyüğüne kaside sunarak hem şairlikteki becerisini gösterme hem de ihtiyacını ifade etme fırsatı bulabiliyordu. Makalede, XVI. yüzyılda yaşayan Fuzulî'nin bir hami bulma çabası, eserlerinden verilen örneklerle gözler önüne serilmektedir. Şairin, Kanunî Sultan Süleyman, Şehzade Bayezid, Musul Sancak Beyi Ahmed ve Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi için yazdığı beyitler sıralanmakta ve bunlar tarihî karşılıkları ile açıklanmaktadır. Ayrıca Celâl-zâde'ye sunulan "Şikayetname"de bulunan bazı terimler üzerinde durulmaktadır.

İnce, Adnan, "Divan Şiirinde Nahıl", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1988, sy. 54, s. 89-96.

İnce, Ömer, "Bir Divan Şairi Gözüyle IV. Murad", *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1993, yıl: 2, sy. 3, s. 73-80.

İpekten, Haluk, "(Divan) Şairlerin(in) Toplantı Yerleri: Meyhaneler", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı (haz.), İstanbul: YKY, 1999, s. 224-228.

İsen, Mustafa, "Akıncılığın Türk Kültür ve Edebiyatına Katkıları", *Türkiye Günlüğü*, Ocak-Şubat 1998, sy. 49, s. 80-86: Rumeli'de etrafına topladığı gazilerle akına çıkan beylerin, aynı zamanda yaşadıkları şehirlerde belli bir kültür muhiti oluşturdukları belirtilmekte, bunun sonucu olarak bu şehirlerde pek çok şairin yetiştiği kaydedilmektedir. Bu şairlerden Sûzî'nin *Mihaloglu Ali Bey Gazavatnamesi* adlı eserinden akıncılar ile ilgili bazı kısımlar örnek olarak verilmiştir. Ayrıca XVI. asırda yaşayan Rumelili şairlerin şiirlerinde de akıncılar hakkınca çok miktarda bilgi bulunduğu belirtilmiş, bu şairlerin bazıları hakkında kısa bilgi verilmiştir.

İsen, Mustafa, "Edebiyat Tarihimizin Bir Kaynağı Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi", *Millî Eğitim*, 1989, sy. 85, s. 22-27.

İsen, Mustafa, "Edebiyat Tarihimizin Kaynaklarından Evliya Çelebi Seyahatnamesi", *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1988, sy. 4, s. 229-233.

- İsen, Mustafa, "Divan Edebiyatında Hikayeli Şiirler", *Dolunay*, Mayıs 1987, sy. 17, s. 16-17: Şeyh Galib ile aynı devirde ve tekkede yaşayan Esrar Dede'nin "dokunma" redifli gazeli onunla ilgili bir hikaye anlatıldıktan sonra yazılmış ve bugünkü dille ifade edilmiştir. Böylece Esrar Dede ile Şeyh Galip arasındaki bir kırgınlığın şiir diliyle nasıl ifade edildiği anlatılmıştır.
- İsen, Mustafa, "Şiir Tarihimizin Tutanakları: Tezkireler", *Hece*, 2001, sy. 53-54-55, s. 263-268.
- İsen, Mustafa, "Şehzade Mustafa İçin Yazılmış Üç Yeni Mersiye", *Türk Kültürü Araştırmaları*, 1984, c. XXII, sy. 1-2, s. 104-109.
- İsen, Mustafa, "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar: Divan Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri", *Milli Eğitim*, 1989, sy. 84, s. 21-27.
- İsen, Mustafa, "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar", *Boğaziçi*, 1986, sy. 49, s. 47-50.
- İsen, Mustafa, "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar", *Milletlerarası Türkoloji Kongresi, Türk Edebiyatı V*, İstanbul, 23-28 Eylül 1985, 1985, s. 145-152.
- İsen, Mustafa, "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar: Osmanlı Kültür Coğrafyasına Bakış", *Türk Kültürü*, c. XXXIV, sy. 409, s. 31-38.
- İsen, Mustafa, "Şuara Tezkireleri Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar: Divan Şairlerinin Mesleki Konumları", *Tarih ve Toplum*, 1990, c. XIII, sy. 75, s. 227-231.
- Kabaklı, Ahmet, "Baki'de Bahar", *Türk Edebiyatı*, Mayıs 1980, sy. 79, s. 1-2: Bâkî'nin ölümünün 380. yıl dönümü dolayısıyla düzenlenen toplantıda yapılmış bir konuşma olan bu metinde, Bâkî divanının "bahar, bahçe ve çiçek" tasvirleri bakımından çok zengin olduğu vurgulanmaktadır. Şiirlerinde "yaşama neşesi" bulunduğu belirtilen Bâkî, Nedim ile karşılaştırılmakta ve bahsedilen konularda ondan da farklı olduğu ileri sürülmektedir. Verilen iki örnek beytin biri "tablo-beyit" şeklinde adlandırılmıştır.
- Kadıoğlu, İdris, "Bağdatlı Ruhi'nin Terkib-bendinde Sosyal Gerçekler ve Tenkit", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBARD) (Diyarbakır)*, Eylül 2004, s. 205-234: Çalışmanın başında, Abdülbaki Gölpınarlı ve Agah Sırrı Levend'in kitaplarında eski edebiyatın toplum hayatından kopuk olduğunu söyleyen cümlelerine yer verilmiş. Daha sonra Atilla Şentürk ve Walter Andrews tarafından yapılan çalışmalardan yararlanarak bunun doğru olmadığı anlatılmış, ayrıca Mehmet Kalpaklı'nın hazırladığı *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler* kitabında yer alan makalelerin çoğunun da bu görüşte olduğu açıklanmış. "XVI. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde Sosyal Hayat" başlığı altında bu devir hakkında kısa bilgi verildikten sonra, bazı şairlerin toplum hayatını yansıtan eserleri zikredilmiş. Walter Andrews, Sabahattin Küçük ve Mehmet Çavuşoğlu'nun eserlerinden alıntılar yapılarak bu konudaki görüşlerine yer verilmiştir. Bağdatlı Ruhi'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında verilen bilgiden sonra, Terkib-i Bend'in metni yer alır. Eserin şekil özellikleri ve konusu üzerinde durul-

duktan sonra, şairin toplumsal eleştiriyi ne şekilde yaptığı konusunda açıklamalar yapılmıştır. Bağdatlı Ruhî'nin eleştirilerinin sadece Terkib-i Bend ile sınırlı olmadığını açıklayan yazar, şairin *Kaside der-Hasb-i Hal-i Zamâne* başlıklı eserinin metni ve açıklamasıyla yazısını bitirmiştir.

Kalkışım, Muhsin, "Klâsik Türk Edebiyatının Kültür Tarihimizdeki Yeri", *Akademik Yorum*, Bahar 1993, yıl: 1, sy. 3, s. 10-14.

Kalkışım, Muhsin, "Eski Türk Edebiyatında Ayna Motifi", *BİR Türk Dünyası, İncelemeleri Dergisi*, 1998, sy. 9-10, s. 321-334.

Kalkışım, Muhsin, "Klâsik Türk Şiirinde Çiçekler", *Akademik Bakış*, Bahar 197, sy. 1, s. 103-108.

Kalpaklı, Mehmet, "Eski Mecmualar Arasında: XVIII. Yüzyıl Başında Kızkulesi", *Kebikeç*, İlkbahar 2000, sy. 10, s. 273-275.

Kaplan, Mehmet, "Bâkî'den Beyitler, Mısralar," *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul: Dergâh Yay., 1976, s. 190-213.

Kaplan, Mehmet, "Divan Şiirinde Kadın Aşkı Yok mudur?", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 263-264.

Kaplan, Mehmet, "Nabi ve Orta İnsan Tipi", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul, 1961, c. XI.

Kaplan, Mehmet, "Nedim'in Şiirlerinde Mimari, Eşya ve Kıyafet", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, 1957, sy. 3.

Karahan, Abdülkadir, "Nabi'de İstanbul Sevgisi", *Türk Dili*, 20, Mayıs 1953.

Karahan, Abdülkadir, "Nabi'de Urfa ve Çağının Bazı Olayları", *Şarhuurfa'ya Bir Armağan*, İstanbul: 1987.

Karahan, Abdülkadir, "Şair Nef'i'nin Şiirlerinde Çağının Tarihinden Çizgiler", *VIII. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1981.

Kartal, Ahmet, "Klâsik Türk Edebiyatında Lâle: I", *Bilig*, Kış 1997, sy. 4, s. 108-22.

Kartal, Ahmet, "Klâsik Türk edebiyatında Lâle: II", *Bilig*, Bahar 1997, sy. 5, s. 224-23.

Kaya, İ. Güven, "Taşlıcalı Yahya Bey'in Şiirlerinde Rüya ve Rüya Tabirleri", *İlmî Araştırmalar*, Güz 2004, s. 18, s. 61-70.

Kemikli, Bilal, "İslâm-Türk Edebiyatında Hac", *Diyanet Dergisi*, Mart 1997, sy. 75, s. 44-46.

Kılıç, Atabey, "Klâsik Şiirimizde Ramazan'a Dair", *Yedi İklim*, sy. 177, Aralık 2004, s. 32-35: Makale, Ramazan ayının kültürümüzdeki yerini anlatan kısa bir girişle başlar. Daha sonra nazım şekillerine göre şiirlerde Ramazanın nasıl yer bulduğu hakkında bilgi verilir. Önce içinde Ramazan ile ilgili bölümlerin bulunduğu mesnevilerin adı zikredilir. Gazel şeklinde yazılmış manzumelerde bu konunun sıkça işlendiğine değinen yazar, bu konuda örnek beyitler vermektedir. Daha sonra "Ramazâniyye" adıyla bilinen, konusu Ramazan olan kasi-

delerden bahsedilir. Burada tek bir beyit bulunmaktadır. Ramazan-kandil ilgisine dikkat çeken bir beyitten sonra, Kadir Gecesi'nin önemi vurgulanır. Yazı, Ramazan çevresinde meydana getirilen sosyal hayat hakkında genel birkaç açıklama ile son bulmaktadır.

- Kızıltan, Mübeccel, "Mehmet Hazin ve Surnâmesi", *Türklük Araştırması Dergisi*, 1989, sy. 4, s. 61-92.
- Kızıltunç, Recai, "Fuzulî'nin Leyla ve Mecnun Mesnevisinde Gündelik Yaşam", *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2004, yıl: 11, sy. 25, s. 27-52.
- Koncu, Hanife, "Câmasb-nâme'nin Türk Kültürüne Tesiri Üzerine Bazı Düşünceler", *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi: Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağan Sayısı*, 1998, sy. 9-10, s. 473-482.
- Koncu, Hanife, "Klâsik Türk Edebiyatında Gemi, Gemici ve Gemiyle İlgili Unsurlar Etrafında Oluşan Anlam İlgileri", *Scholarly Depth and Accuracy: a Festschrift to Lars Johanson = Lars Johanson Armağanı*, Nurettin Demir ve Fikret Turan (ed.), Ankara: Grafiker Yayınları, 2002, s. 243-269.
- Koncu, Hanife, "Klâsik Türk Şiirinde Kuyu, Zindan ve Mağaranın Bazı Kullanımları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2003, sy. 30, s. 305-329.
- Korkmaz, G. Ezgi, "Osmanlı'da Şenlikler ve Metinler", *Yasakmeyve*, Kasım-Aralık 2004, yıl: 2, sy. 11, s. 75-8.
- Kortantamer, Tunca, "Eroticism in the Ghazal Poetry: Bâkî and Fuzûlî- the Two Famous Ottoman Poets in the XVIth Century", *Eski Türk Edebiyatı: Makaleler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2004, s. 79-98.
- Kortantamer, Tunca, "Gazelin Anlam-Yapı İlişkisinde Metaforların İşlevi", *Eski Türk Edebiyatı: Makaleler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2004, s. 70-78.
- Kortantamer, Tunca, "Kuruluşundan Tanzimata Kadar Osmanlı Dönemi Türk Mizahının Kısa Bir Tarihi", *Eski Türk Edebiyatı: Makaleler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2004, s. 139-170.
- Kortantamer, Tunca, "Nabî'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu Eleştirisi", *Eski Türk Edebiyatı: Makaleler I*, Ankara: Akçağ Yay., 1993, s. 151-192.
- Kortantamer, Tunca, "Nedim'in Manzum Küçük Hikayeleri", *Eski Türk Edebiyatı: Makaleler I*, Ankara: Akçağ, 1993, s. 391-412.
- Kortantamer, Tunca, "Nedim'in Şiirinde İstanbul Hayatından Sahneler", *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1985, sy. 4, s. 20-60: Yazar, XVIII. yüzyılın büyük şairlerinden Nedim'in, daha çok İstanbul kasidesi, bazı gazelleri ama en çok şarkılarıyla tanındığını, aslında kasidelerinin nesib bölümleri ve kıtalarında İstanbul'un günlük hayatından çeşitli sahneleri ustalıkla resmettiğini söylemektedir. Şairin eserlerinden verilen örnekler ve açıklamalarla, Nedim'in şiirlerindeki İstanbul hayatı anlatılmaktadır.

- Kortantamer, Tunca, "XVII. Yüzyıl Şairi Atayi'nin Hamse'sinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Görüntüsü", *Eski Türk Edebiyatı Makaleler I*, Ankara: Akçağ Yay., 1993, s. 89-100.
- Kortantamer, Tunca, "Osmanlı Dönemi Türk Mizah Anlayışı", *Eski Türk Edebiyatı: Makaleler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2004, s. 132-138.
- Köksal, M. Fatih, "Bir Okçuluk Terimi: 'Kurban' ve Divan Şiirinde Kullanımı Üzerine", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 2000, sy. 9, s. 191-210.
- Köksal, M. Fatih, "Divan Şiirinde Okçuluk Terimleri'ne Ekler", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 2001, sy. 10, s. 235-253.
- Köksal, M. Fatih, "Edebiyatımızda Kalıp Sözler ve Divan Şiirinden Dört Örnek", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2001-2003, s. 331-338.
- Köksal, M. Fatih, "Klasik Şiirimizden Bilinmeyen Bir Deyim: El Oyunu", *Bilgi*, Kış 2001, sy. 16, s. 127-36.
- Köksal, M. Fatih, "Klasik Türk Şiirinde Güneş Tutulması ve Bununla İlgili İnanış ve Âdetler", *Millî Folklor*, Bahar 2002, c. VII, sy. 53, s. 114-125.
- Köse, İlham, "Divanlarda Ayakkabı", *Ayakkabı Kitabı*, İstanbul: Kitabevi, 2003, s. 117-127.
- Kuloğlu, Nazan, "Bir Şairin Şiirinde Bir Devrin Panoraması", *Tarih ve Toplum*, c. XXVI, sy. 161, s. 267-269.
- Kuloğlu, Nazan, "XVI. Yüzyıl Divan Şiirinde Kadın Giyimleri", *Tarih ve Toplum*, Mayıs 1996, c. XXV, sy. 149, s. 27-34: Makale, "Kadın Giyimlerinde Kullanılan Kumaşlar", "Kadın Giyimleri ve Kadında Saç" ve "Başörtüsü ve Takı" olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir. Kumaş ve kıyafet isimlerinin geçtiği beyitlerden verilen örnekler dikkatle okunduğunda, bunların sadece kadınlara ait olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Özellikle başörtüsü ile ilgili olduğu söylenen örneklerin büyük bir kısmı erkeklerin başlığı olan "sarık"tan bahsetmektedir.
- Kurnaz, Cemal, "Çağının Cesur Bir Tanığı: Bağdatlı Ruhi", *Türk Kültürü Araştırmaları*, 1994, c. XXXII, sy. 1-2, s. 263-282.
- Kurnaz, Cemal, "Taşlıcalı Yahya Beğ Divanında Atasözleri ve Deyimler", *Türk Kültürü Araştırmaları*, 1979-1983, c. XVII-XXI, sy. 1-2, s. 195-207.
- Kuloğlu, Nazan, "Bir Şairin Şiirinde Bir Devrin Panoraması", *Tarih ve Toplum*, c. XXVI, sy.161, s. 267-269.
- Kuru, Selim S., "Şiirin Aynasında: İshak Çelebi'nin Şiiri Üzerine Değinmeler", *Yasak-meyve*, Kasım Aralık 2004, yıl: 2, sy. 11, s. 60-63.
- Kuru, Selim S., "Kötü Kadınlar, Aptal Oğlanlar, Masum Hayvanlar: Osmanlı'da Bir Erkeğin Cinsellik Nesneleri", *Tarih ve Toplum*, Mart 2001, c. XXXV, sy. 208, s. 36-40.

- Kut, Günay, "Divan Edebiyatında Bezm, Âlât-ı Bezm ve Âdab-ı Sohbet", *Osmanlı, Ankara: Yeni Türkiye*, 1999, c. IX, s. 616-629.
- Kutlar, Fatma Sabiha, "İzzet Ali Paşa Divanı'nda Lâle ve İstanbul Lâlesi İsimleriyle İlgili Bir Dizin Denemesi", *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay., 1998, s. 250-270.
- Küçük, Sabahattin, "Bakî'nin Şiirlerinde Sosyal Hayatın İzleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Aralık 1999, s. 165-179: Divan şairlerinin mısralarında şehir hayatını canlandırdığını belirten yazar, bu durumun, yüzyıllara göre mahiyet değiştirmekle birlikte, XIX. yüzyıla kadar devam ettiğini söyler. XV. asır şairlerinden Mesihî'nin eserlerinde sosyal hayatın izlerini bulmak mümkündür, fakat Şeyhî'nin *Harnâme'si* eleştiri açısından çok önemlidir. XVI. yüzyıl şairleri eserlerinde hem devletin zenginlik ve ihtişamına hem de toplumun huzur ve intizamına yer vermişlerdir. XVII. yüzyıl ile birlikte siyasî hayatta meydana gelen çalkantılar şiire karamsarlık olarak yansımış, şairlerin "Sebk-i Hindi"ye yönelmelerine yol açmıştır. Yine Nâbî'nin en önemli temsilcisi olduğu "hakî-mâne" tarz bu yüzyılda ortaya çıkmıştır. Aynı asırda ayrıca şairlerimiz kendi bünyelerine daha fazla yönelmiş, Nev'îzade Atayî gibi şairler eserlerindeki konuları kendi hayatlarından seçmişlerdir. XVIII. yüzyılda Nedim ile birlikte mahallî hayat şiirde her zamankinden fazla boy gösterir olmuş, zamanın "Reis-i Şâ'irân"ı Osmanzâde Tâib ile İstanbul hayatının pek çok ayrıntısı -hayat pahalılığı, yangınlar vb.- edebiyata aksetmiştir. Yine bu yüzyılda hem taşra hem İstanbul hayatını gerçekçi çizgilerle işleyen pek çok şair yetişmiştir. Bu kısa değerlendirmeden sonra yazar, Bâkî Divanı'ndan seçtiği örnek beyitleri açıklayarak, bu büyük şairin eserlerinde sosyal hayatın izlerini aramıştır. Bâkî'nin sosyal hayatı yansıtan beyitleri verilirken, dizgiden kaynaklandığı açıkça anlaşılan bazı yanlışlıklar göze çarpmaktadır. Ayrıca metinlerin anlaşılması için daha fazla açıklama yapılması gereken kısımlar mevcuttur. Örneğin "Bâkî, madenlerin eritilmesi ve arındırılması gibi hususlarla ilgili kap ve terimleri de eserinde estetik düşünceyle işlemiştir." (s. 172) açıklamasının altında yer alan beyitlerden birincisi açıkça "simya ilmi"nden, ikincisi ise altını sahtesinden ayırmak için yapılan işlemde bahsetmektedir. Bu tip çalışmalarda metinleri bugünkü Türkçeyle ifade edip, beyitlerin yorumlanması okurlar açısından daha yararlı olabilmektedir.
- Küçük, Sabahattin, "Divan Edebiyatında Sosyal Tenkid: "Ebü Bekir Kânî Efendi'nin Hasbîhâli", *Türk Kültürü*, Şubat 1985, c. XXIII, sy. 262, s. 121-128: Makalede, XVIII. yüzyılda hem nazım hem nesir sahasında eserler vermiş olan Ebu Bekir Kani Efendi'nin hasbîhali tanıtılmaktadır. 132 beyitlik bir mesnevi olan eser, şairin yaşadığı zamanda karşılaştığı sorunları mizahî bir üslupla hicvetmektedir. Lâyık olduğu halde toplumda önemli bir mevki işgal edemeyenler ile liyakatsiz olmasına rağmen yüksek kademelerde memuriyet bulmuş iki

grubun önce tanıtılması, daha sonra bunlar ile ilgili kısa hikâyelere yer verilmesi ile devam eden eserdeki kişiler sembolik olmakla birlikte, şairin kendisinden bahsettiği anlaşılmaktadır. Yazar, kendisini ve çevresini eleştiren Kânî Efendi'nin bu eseri yazmasından sonra, hamisi Yeğen Mehmed Paşa ile aralarının açıldığından bahsederek, bu tip eserlerin çok az olduğunu belirtir.

Küçük, Sabahattin, "Nef'i'de At Sevgisi", *Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler)*, 1988, c. II, sy. 1, s. 177-191.

Levend, Agah Sırrı, "Divan Edebiyatında İstanbul", *Türk Dili*, 20, Mayıs 1953, s. 571-576.

Macit, Muhsin, "Erzurumlu Divan Şairlerinden Zihni", *Türk Kültürü*, Nisan 1998, yıl: 36, s. 420, s. 233-246.

Macit, Muhsin, "Mahallileşme Cereyanı ve Nedim", *Osmanlı Kültür ve Sanat*, Güler Eren (ed.), Ankara: Yeni Türkiye, 1999, c. IX, s. 711-717.

Mengi, Mine, "Bir Osmanlı Efendisinin Çizdiği Çelebi Tipi", *Divan Şiiri Yazıları*, Ankara: Akçağ Yay., 2000, s.198-202.

Mengi, Mine, "Çağının İnsanı Olarak Nabi", *Divan Şiiri Yazıları*, Ankara: Akçağ Yay., 2000, s. 176-186.

Mengi, Mine, "Eski Edebiyatımızdaki Bazı İnsan Tipleri", *Tarih ve Toplum*, 1984, sy. 12, s. 51-56.

Mengi, Mine, "Eski Edebiyatımızda Bazı İnsan Tipleri: Rind ve Zâhid Tipleri, Orta İnsan Tipi", *Divan Şiiri Yazıları*, Ankara: Akçağ Yay., 2000, s. 203-220.

Mengi, Mine, "Gerileme Devrini Belgeleyen Bir Edebi Eser: Nabi'nin Hayriyye'si", *Divan Şiiri Yazıları*, Ankara: Akçağ Yay., 2000, s. 187-197.

Okay, Orhan, "Eski Şiirimize Yaklaşmak", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul: Dergâh Yay., 1990, s. 82-87.

Olgun, Tahir, "Baki'nin Kanuni Hakkındaki Mersiyesi", *Gündüz, Aylık Sanat ve Fikir Mecmuası*, 1938-1939, sy. 31, s. 4-7; sy. 32, s. 30-32; sy. 33-34, s. 44-56: Süleymaniye Kütüphanesi, Fethi Sezai Türkmen. No. 92'de bulunan Tahir Olgun (Tahirü'l-Mevlevî)'un şiir şerhlerinden alınan makalelerde yazar, Baki'nin Kanunî Mersiyesi'ni incelemektedir. Bu şerh sırasında özellikle telmih ve hüsn-i talil sanatları anlatılırken –daha çok ölüm tasvirlerinde– günlük hayat ile ilgili pek çok açıklama yapılmakta, hatta tarih kitaplarından alıntılara yer verilmektedir.

Onaran, Mustafa Şerif, "Divan Şiirinde Kadın", *Virgöl*, Nisan 2000, sy. 29, s. 51-53.

Onur, Naci, "Nedim'in Gazellerinde Maddi Hayat ve Maneviyat", *Erciyes: Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, Nisan 1997, yıl: 20, s. 232, s. 16-18.

Özer, Sibel, "Birkaç Harf ve Bir Nokta", *Dergâh*, Temmuz 2003, c. XIV, sy. 161, s. 19-22.

Özkırımlı, Atilla, "Osmanlı'nın Düzeni ve Edebiyatı", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Mehtinler*, Mehmet Kalpaklı (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 253-258.

- Öztoprak, Nihat, "Divan Şiirinde Osmanlı Geleneginin İzleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi = The Journal of Turkish Cultural Studies*, 2000, sy. 3, s. 155-168.
- Pala, İskender, "Bir Elmanın İki Yarısı: Klâsik Şiir ve Osmanlı Tarihi," *Akademik Divan Şiiri Araştırmaları*, İstanbul: LM Yayınları, 2003, s. 11-23
- Pala, İskender, "Aşk Olsun: Divan Edebiyatı Beyanındadır", *E Aylık Kültür ve Sanat Dergisi*, Şubat 2002, sy. 35, s. 40-42.
- Pala, İskender, "Bir Divan Şairinin Şiire Yansıyan Dramı", *Üstatlar Konuşuyor*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı, 2002, s. 9-37.
- Pala, İskender, "Bir Sanduk-ı Acayip", *Türk Edebiyatı*, 1997, c. XXV, sy. 284, s. 22-23.
- Pala, İskender, "Divan Şiiri, İrsal-i Mesel, Hayat ve Gelenek", *Tarih ve Toplum*, Kasım 1993, c. XX, sy. 119, s. 281-283: Metinde Kanunî Sultan Süleyman dönemi şairlerinden Aşkî'nin "saklarlar" redifli gazelinin beyitleri birer birer açıklanarak eski şiirin aslında gündelik hayatla ne kadar iç içe olduğu anlatılmaktadır.
- Pala, İskender, "Divan Şiirinde Boğaziçi", *İstanbul Armağanı*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1996, c. II, s. 19-38.
- Pala, İskender, "Kabak Kimin Başına Patlamıştı?", *Türk Edebiyatı*, 1997, c. XXV, sy. 28, s. 7-9.
- Pala, İskender, "Klâsik Şiirde İstanbul'dan Hayat Sahneler", *İstanbul Armağanı: Gündelik Hayatın Renkleri*, İstanbul: İstanbul Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1997, c. III, 27-54.
- Pala, İskender, "Klâsik Şiirin Dünyalıları", *Türk Yurdu*, 1999, c. XIX, sy. 139-141, s. 189-192.
- Pala, İskender, "Klâsik Şiirin Esnaf Alayı", *Türk Edebiyatı*, Şubat 1999, yıl: 27, sy. 304, s. 10-13.
- Pala, İskender, "Nabi'nin Demokrasi Gazeli", *Türk Edebiyatı*, 1988, c. XXVI, sy. 295, s. 21-22.
- Pala, İskender, "Oruca Dair Beyitler", *Türk Edebiyatı*, 1995, sy. 256, s. 9-10.
- Pala, İskender, "Osmanlı Şiiri Topluma Ne Kadar Yakındı?", *Çerçeve*, Ocak 2000, yıl: 8, sy. 25, s. 170-172.
- Pala, İskender, "Şairler ve Oyuncaklar", *Türk Edebiyatı*, 1993, sy. 232, s. 16-18.
- Pala, İskender, "Şarka Sipahi Çekelim (Osmanlı ve Şiiri Üzerine)", *Türk Yurdu*, 1999, c. XIX, sy. 145, s. 16-19.
- Reisne, M. L. "Text and Its Cultural Interpretation: The Life of the Text and the Fate of Tradition I: Nakl in Persian Poetics", *Manuscripta Orientalia = International Journal for Oriental Manuscript Research*, Haziran 2003, c. IX, sy. 2, s. 41-47.
- Sakaoğlu, Necdet, "Osmanlıca Yazmalardan Seçmeler: Dizelerde Saklı Kalan", *Tarih ve Toplum*, Şubat 1992, c. XVII, sy. 98, s. 39-43: Yazma eserlerimizin bazıları son derece itina ile yazılmış kitaplar olmasına rağmen, satır sayıları düzensiz, birden fazla yazı tipine sahip, sağına soluna notlar yazılmış, bir çeşit karala-

ma defteri gibi kullanılmış olanları da vardır. Özellikle mecmua tipi yazmaların ilk ve son yaprakları elinden geçtiği kişilerin yazdığı yazılar ile doludur. Necdet Sakaoğlu makalesinde “kırk anbar” adı verilen bu tip yazmalardan yaptığı alıntılara yer vermiş. Bunların içinde davetiyeleler, çeşitli kitaplardan alıntılar, yazanı belli olan veya olmayan beyitler, ölüm tarihleri, kısacası yazmaya sahip olan veya olmayan, onu okuyan ve belki de okumayan kimseler tarafından yazılmış her çeşit metin bulunmaktadır.

Sakaoğlu, Necdet, “Osmanlıca Yazmalardan Seçmeler: Dürr-ü Meknun’da Evren, Cen-net, Cehennem, Dünya, Kıt’alar, Denizler...”, *Tarih ve Toplum*, Ocak 1991, c. XV, sy. 85, s. 31-37.

Sarı, Mehmet, “Klâsik Türk Şiirinde Devlet”, *Osmanlı: Kültür ve Sanat*, Güler Eren (ed.), Ankara: Yeni Türkiye, 1999, c. IX, s. 678-688.

Savaş, Saim, “Fetvaların Işığında Osmanlı Sosyal Hayatı Hakkında Bazı Tespitler I”, *Toplumsal Tarih*, 1996, sy. 30, s. 40-46.

Savaş, Saim, “Fetvaların Işığında Osmanlı Sosyal Hayatı Hakkında Bazı Tespitler II”, *Toplumsal Tarih*, 1996, sy. 31, s. 54-58.

Schmidt, Jan, “Fâzıl Beg Enderûnî, Social Historian or Poet?”, *The Joy of Philology: Studies in Ottoman Literature, History and Orientalism: 1500-1923*, İstanbul: The ISIS Press, 2002, c. I, s. 35-45.

Sefercioğlu, Nejat, “Divan Şiirinde Musiki ile ilgili Unsurların Kullanılışı”, *Osmanlı Kültür ve Sanat*, Güler Eren (ed.), Ankara: Yeni Türkiye, c. IX, 1999, s. 649

Sefercioğlu, M. Nejat, “Divan Şiirinin Çevreye Bakışı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi= The Journal of Turkish Cultural Studies*, 2000, sy. 1, s. 67-86: Eski şairlerin en önemli özelliklerinden birisinin, çevresinde gördüğü hemen her şeyi şiire malzeme yapmaları olduğunu söyleyen yazar, makalede kasidelerin ne-sib bölümlerinde ve tarih manzumelerinde yer alan tasvirleri incelemektedir. Bu tasvirlerde şairler, her zaman gördüklerini değil, bazen de görmek istediklerini ifade etmişlerdir.

Sefercioğlu, M. Nejat, “Divan Şiirinin Gerçek Hayatla Bağlantısı”, *Türkler*, Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca (ed.), Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002, c. XI, s. 664-681.

Sefercioğlu, M. Nejat, “Divan Edebiyatı: Kültür Bağımızın Ekşi Koruğu: 1-3”, *Yeni Defne Dergisi*, Ekim-Kasım-Aralık 1999, sy. 211-213, s. 1-2.

Sefercioğlu, M. Nejat, “Divan Şiirinde Musiki ve Musikiyle İlgili Unsurların Kullanılışı”, *Osmanlı: Kültür ve Sanat*, Güler Eren (ed.), Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, c. IX, s. 649-68.

Sefercioğlu, M. Nejat, “Yazı ve Yazı ile ilgili Unsurların Divan Şiirinde Kullanılışı 1”, *Yeni Defne*, sy. 94-95, s. 4-6.

Sefercioğlu, M. Nejat. “Yazı ve Yazı ile ilgili Unsurların Divan Şiirinde Kullanılışı 2”, *Yeni Defne*, sy. 96-97, s. 2-8.

- Sefercioğlu, M. Nejat. "Yazı ve Yazı ile ilgili Unsurların Divan Şiirinde Kullanılışı 3", *Yeni Defne*, sy. 98-99, s. 2-7.
- Sefercioğlu, M. Nejat. "Yazı ve Yazı ile ilgili Unsurların Divan Şiirinde Kullanılışı 4", *Yeni Defne*, sy. 100-101, s. 2-8.
- Sefercioğlu, M. Nejat. "Yazı ve Yazı ile ilgili Unsurların Divan Şiirinde Kullanılışı 5", *Yeni Defne*, sy. 102-103, s. 2-7.
- Sefercioğlu, M. Nejat. "Yazı ve Yazı ile ilgili Unsurların Divan Şiirinde Kullanılışı 1", *Yeni Defne*, sy. 104-105, s. 2-5.
- Serdaroğlu, Vildan, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumsal Hayatından Bir Kesit: Zâtî'nin Gazellerinde Şeker ve Şekerli Mamüller yahut Zâtî'nin 'Şeker'li Şiirleri", *Journal of Turkish Studies*, 2004, sy. 28/I, s. 392-406: Makalede yeme-içme kültürünün önemli bir parçası olan şeker ve şekerli yiyeceklere Zâtî'nin gazellerinde nasıl yer verildiğine şiir-sosyal hayat bağlamında bakılarak gerekli açıklamalar yapılmaktadır.
- Serdaroğlu-Şişman, Vildan, "Divan Şiirinin İyileşmek Bilmeyen Hastaları: Âşıklar", 38. *Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı*, Ankara, 2005, s. 671-682: *Zâtî Divanı*'na göre âşık ve hastalıkları ile başlayan bildiri, teşhis yöntemleri, tedavi metotları ile devam etmektedir. Tıp tarihi kaynaklarınca da onaylanan bu hastalıklar ve tedavi yöntemlerinin şair Zâtî'nin şiir dünyasındaki akisleri, verilen örnek beyitler ile tespit edilmiştir.
- Sevgi, Ahmet, "Nedim'in Nevşehir ile İlgili Tarihleri Üzerine", *Yedi İklim*, 36, 1993, s. 26-30.
- Sılay, Kemal, "Lâle Devrinde Sanat ve Cinsellik", *Edebiyat ve Eleştiri*, Kasım-Aralık 2000, yıl: 8, sy. 52, s. 18-27.
- Sılay, Kemal, "Müzik ve Edebiyat Eleştirisi ve Divan Şiiri", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 445-453.
- Solmaz, Süleyman, "Eski Türk Edebiyatında Nevruz", *Bir Abide-i Kırıkalemler*, 2002, yıl: 1, s. 27.
- Songar, Ayhan, "Baki: Ölümünün 380. Yıl Dönümünde", *Türk Edebiyatı*, Mayıs 1980, sy. 79, s. 12-14: Türk Edebiyatı Vakfı, ölümünün 380. yılında Atatürk Kültür Merkezi'nde Bâkî'yi anma toplantısı düzenlemiş ve Ayhan Songar da burada bir konuşma yapmıştır. Daha sonra *Türk Edebiyatı*'nda yayımlanan bu metinde, üç beyitinden yola çıkılarak Bâkî'nin psikolojik ve sosyal durumu hakkında ipuçları aranmaktadır. Jung'un görüşleri çerçevesinde kişinin davranışları ile iç alemi arasında zıddiyet bulunduğu, bunun da şairin beyitleri ile yaşadıkları arasında açıkça tespit edildiğine dikkat çekilmektedir.
- Sungur, Necati, "Tâcî-zâde Cafer Çelebi'nin 'Heves-nâme'sinde XV. Yüzyıl İstanbul'una ait Folklorik Unsurlar", *Bilge*, Bahar 2000, sy. 24, s. 89-90.

- Şardağ, Rüştü, "Divan Şiirine Toplum Açısından Bakış", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 187-189.
- Şen, Mesut, "Tarihî Metinlerde Saç ve Sakal Kültürü" *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları: Kaf Dağının Ötesine Varmak, Festschrift in Honor of Günay Kut, Essays Presented by Her Colleagues and Students IV*, 2004, c. 28/II, s. 23-46.
- Şentürk, A. Atillâ, "Klâsik Osmanlı Edebiyatı Işığında Eski Âdetler ve Günlük Hayattan Sahneler I", *Türk Dili*, Mart 1993, sy. 495, s. 174-188.
- Şentürk, A. Atillâ, "Klâsik Osmanlı Edebiyatı Işığında Eski Âdetler ve Günlük Hayattan Sahneler II", *Türk Dili*, Ağustos 1993, sy. 500, s. 211-223.
- Şentürk, A. Atillâ, "Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyâre ve Sâbiteler (Burçlar)", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Haziran 1994, sy. 90, s. 131-180.
- Şentürk, A. Atillâ, "Osmanlı Şairlerinin Gözlemciliği ve Klâsik Edebiyatımızda Realiteye Dair", *Dergâh*, Temmuz 1993, c. IV, sy. 41, s. 8-10.
- Şentürk, A. Atillâ, "Osmanlı Şiirinde Aşka Dair", *Doğu-Batı*, Şubat-Mart-Nisan 2004, yıl: 7, sy. 26, s. 55-68.
- Şentürk, A. Atillâ, "Zatî'nin Bir Gazeli ve Düşündürdükleri", *Türk Dili*, 1990, sy. 464, s. 78-80.
- Tarlan, Ali Nihad. "Hayali-Baki", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1946, c. I, s. 1, s. 26-38: Yazar, makalede Hayalî ve Bâkî'yi çeşitli yönlerden karşılaştırmaktadır. Bunlar arasında sosyal hayat unsurları da vardır. Ali Nihad Tarlan "Baki'de mahalli renk yok denecek kadar azdır. Hayalî, muhiti ile çok alakalıdır. Bilhassa deniz Hayalî'yi çok cezbetmiştir. Baki'de deniz yok gibidir. Bu da Hayalî'nin şiir heyecanını zekâsından değil, ruhundan aldığını gösterir" sözleriyle Hayalî'yi ruhu, Bâkî'nin ise aklı ile şiir söylediğini açıklamış, bu konuda Hayalî'nin "Edrine" redifli şiirini örnek göstermiştir (s. 34).
- Tezcan, Nuran, "Lami'i'nin Bazı Eserlerinde Kadın Tipleri ve Kadınla İlgili Düşünceler", *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları: Essays in Honour of Barbara Flemming = Barbara Flemming Armağanı II*, 2002, c. 26, sy. 2 s. 281-94: Lami'i'nin eserlerinde kadın ile ilgili bazı kısımların gelişigüzel alınarak, sanki şair bu konuda olumsuz bir bakış açısına sahipmiş gibi gösterildiğini ifade eden yazar, şairin üç mesnevisini ele alarak bu konudaki fikirlerini tespit edeceğini belirtir. Sonuçta, şairin hem olumlu hem de olumsuz yargıları mesnevilerindeki kadın karakterler üzerinden değerlendirilmekte ve ayrıca kadınların mesnevilerde olay örgüsünde nasıl roller üstlendiği üzerinde de durulmaktadır.
- Tietze, A. "XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili", *Türkiyat Mecmuası*, 1946-1951, 1951, c. IX, s. 113-138: XVI. yüzyıl şairlerinden Agehî şiirlerinde gemicilerin kullan-

dıkları tabirlere yer vermiş, hatta bunun moda haline gelmesine sebep olmuştur. Makalede önce şair hakkında verilen kısa bilgiden sonra, onun Piya-le Paşa için yazdığı kasidenin metni yer alır. Metin ile ilgili notlar ve açıklamalardan sonra, aynı şairin tahmis ve nazireleri de aynı yöntemle, -metin, notlar ve açıklamalar- verilmektedir.

Tietze, Andreas, "The Poet As Critique of Society: A XVI. Century Ottoman Poem", *Turcica*, 1977, c. IX, sy. 1.

Tietze, Andreas, "The Study of Literature as the Cultural Manifestation of Socio-Economic Changes: Achievements and Potential of the Study of Ottoman Literature", *International Journal of Turkish Studies*, İlkbahar-Yaz 1981, c. II.

Toska, Zehra, "Klâsik Şiirimizde Ayna", *Sultanların Aynaları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı, 1998, s. 30-57.

Toska, Zehra, "Şairlerin İstanbul'u: Günümüzden Geçmişe Bir Bakış", *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları: Hasibe Mazıoğlu Armağanı II*, 1998, c. XXII, s. 195-221: Eski şiirimizde birçok şehrin ismi zikredilmektedir. Bunların bir kısmı İsfahan, Bağdat, Şiraz gibi tarihi ve bir anlamda efsanevi şehirlerdir. Çünkü her ne kadar bazı şairler bu yerlere bizzat gitmiş bile olsalar bunların pek çoğu görülmemiş, bilinmeyen mekânlardır. Şiirdeki kullanışları ise bazı klişeleşmiş benzetmeler aracılığı ile olabilir. Fakat Edirne, Bursa ve özellikle İstanbul gibi şairlerin aşına olduğu, günlük hayatlarını geçirdikleri şehirler ve bunların yer aldığı metinlere farklı bakmamız gerekir. İşte bu makale de İstanbul hakkında yazılmış şiirlere yer verdiği için önemlidir. Makale Cumhuriyet şiiri örnekleriyle başlar. "Tarihine Dair", "Doğal Güzellikleri", "Mimarisi", "Eleştirel Yaklaşım" başlıkları altında Aynî, Latîfî, Nedim, Cafer Çelebi, Nergisî, Sami, Şeyhülislam Yahya, Taşlıcalı Yahya, Nedim, Nâbî, Vehbi, Atayî, Veysî'den beyitlere yer verilmektedir. Sonraki bölümde Galata, Tahtakale, Kâğıthane, Boğaziçi, Üsküdar, Beşiktaş, Göksu semtleri ile ilgili metinler sıralanmış, bu semtlerin şairlerin zihninde oluşturduğu benzetme ve çağrışımlara yer verilmiştir.

Tökel, Dursun Ali, "Divan Edebiyatında Eleştiri", *Hece: Eleştiri Özel Sayısı*, Mayıs-Haziran-Temmuz 2003, sy. 77-78-79, s. 14-47.

Tökel, Dursun Ali, "Divan Edebiyatında Hayat ve Siyaset", *Hece: Hayat Edebiyat Siyaset*, Haziran-Temmuz-Ağustos 2004, sy. 90-92, s. 152-182.

Tökel, Dursun Ali, "Divan Şairi Gözüyle Patrona Halil", *Dergâh*, Aralık 2004, s. 178, s. 10-11 ve 14.

Tökel, Dursun Ali, "Şiirin Korkusu, Şiirin Kurgusu: Divan Şiirinde Kurgu ve Anlam", *Hece: Türk Şiiri Özel Sayısı*, Mayıs-Haziran-Temmuz 2001, s. 53-54-55, s. 305-22.

Türinay, Necmettin, "Divan Şairinin Dünyası, Geleneğin Dünyası, Yeniliğin Ufukları", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 285-284.

- Ülgener, F. Sabri, “Bir Deneme: İki Devir ve İki Terkib-i Bend”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 81-87.
- Üstüner, Kaplan, “Eski Türk Edebiyatında Ayna Objesi”, *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi: Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağan Sayısı*, 1999, sy. 9-10, s. 321-34.
- Yağcı, Şerife, “Klasik Şiirimizdeki İçki Terimleri Üzerine”, *Türk Kültürü*, Şubat 2002, sy. 466, s. 96-104.
- Yazıcı, Gülgün, “Kamî'nin Şiirlerinde Günlük Hayat”, *Akademik Araştırma Dergisi*, Mayıs-Haziran-Temmuz 2004, sy. 21, s. 93-108.
- [Yazıksız], Necib Asım, “Mesihî Divanı, Divanlarımızdan Tarihçe Nasıl İstifade Edilir?”, *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, 1 Kanunuevvel 1326/1911, c. I, sy. 5, s. 300-308: Necip Asım, makalesinin başında bizim edebiyatımızdan tarihî olaylar ile ilgili başka milletlerin edebiyatları kadar malumat elde etmenin mümkün olmadığını açıklayarak, Selçuklular ve Anadolu Selçukluları zamanında Farsça'nın rağbet görmesini eleştirmektedir. Daha sonra Mesihî divanından seçtiği örnek beyitleri kısa açıklamalarla sıralamaktadır. Bu kısımda beyitlerden çıkan anlamlara göre, top, ayna, ellere kına yakılması, kılıçların eğri olması, balıklara küpe takılması, gelin önünde yürüyen cariyelerin başlarının üzerinde gümüş leğen taşınması, yağmurun deniz suyunun buharlaşması ile meydana gelmesi, ayın ışığını güneşten alması, ilim sahiplerinin ilgi ve kıymet görmemesi, mezarlara servi ağacı dikilmesi, havan topu, medrese öğrencilerinin cer'e çıkması, pusulanın kibleyi tayin için kullanılması, bakır paranın yarısı miktarında paraya “bucak” adı verilmesi, fenerlere “gömlek” adı verilen örtülerin kaplanması, “Osmanoğlu” kelimesinin kullanılması üzerinde durulmaktadır. Bu açıklamalardan dikkatimizi çeken “gûş-ı mâhî” tamlamasının ‘balığın kulağı’ şeklinde anlaşılmasıdır. Mesihî'nin Nişancı Cafer Çelebi'ye yazdığı bir kasidesinde bulunan bu beytin²⁶ açıklamasında “Balıkların yaşını tayin için, şimdi Avrupa'da olduğu gibi, kulaklarına küpe takmak Osmanlılarca da maruf olduğu” (s. 304) cümlesine yer verilmektedir. Aslında “gûş-ı mâhî” içinde inci olan sedefdir.²⁷ Bu beyit, ayrıca, “Yağmur katreleri su üzerine düştükçe (halkalar hâsıl olur) bu katreler sanki sadece gümüş halka takarlar”²⁸ şeklinde de açıklanmıştır. Metni daha dikkatli okursak Mesihî'nin suyun yüzeyine düşen yağmur damlalarının gümüş halkalar oluşturduğuna işaret etmekle birlikte, bahar yağmurunun katrelerinin deniz kenarına gelen istiridyelerin içine yerleşerek, küpe yapılmakta da tercih edilen, incinin meydana gelişini anlatmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

26 Mine Mengi, *Mesihî Divanı*, Ankara: TTK, 1995, s. 42.

27 Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, s. 67.

28 Aynı yerde.

Makalede ayrıca yine Mesihî'nin aynı şairin II. Beyazıt'ın ölümü üzerine tahta geçen I. Selim'e sunduğu kasidede önceki padişah zamanının eleştirilmesi ve yolların güvensizliği hususlarında beyitlere yer verilmektedir. Ayrıca Yeniçerilerin kendi istedikleri gibi davranıp halkı rahatsız ettikleri de ifade edilmektedir. Mesihî'nin Kıpçak şivesine meylettiğini ve dili kendi devrine göre daha doğru kullandığını birkaç örnekle açıklamaktadır. Eski şiir ile gündelik hayatın ilişkisini ortaya koyan bu makalenin, tespit edebildiğimiz en eski örnek olduğunu söyleyebiliriz.

Yenigün, Hayri, "Lâle Devri Âlemleri, Musiki ve Şair Nedim", *Türk Yurdu*, Kasım 1960, c. II, sy. 8.

Yeniterzi, Emine, "Divan Şiirinde Sağlık ve Hastalıkla İlgili Bazı Hususlar", *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1998, sy. 4, s. 87-103.

Yeşiloğlu, Ayşe Mine, "Şiirlerimizde Edirne", *Yedi İklim*, Şubat 1994, c. VI, sy. 47, s. 71-73: Edirne'nin Osmanlı Devleti'nin ikinci başkenti olduğunu söyleyen yazar, şehrin coğrafyası ile ilgili de çok kısa bilgi vererek sözlerine başlar. Makalede, Nailî, Nef'î, Hayalî, Muhibbî divanlarında yer alan Edirne ile ilgili beyitler ve Kınalızade Hasan Çelebi'nin tezkiresinde Edirneli Ali Çelebi olarak anılan şairin manzumelerine yer verilmiş, bu metinler şehrin özellikleri ile birlikte zikredilerek açıklanmıştır.

Yıldız, Nuran, "Kanuni ve Şiir", *Osmanlı Kültür ve Sanat*, Güler Eren (ed.), Ankara: Yeni Türkiye, 1999, c. IX, s. 689-700: Kanunî Sultan Süleyman'ın şiirlerinin değerlendirildiği yazı üç bölümden meydana gelmektedir. "Muhibbî'nin Şiirinin Anlatım Özellikleri" kısmında onun şiirlerinde toplum hayatı ile ilgili unsurları nasıl kullandığı örneklerle açıklanmıştır. Fakat bu değerlendirmelerin bir kısmında çok açık yanlış anlamalar mevcuttur. Örneğin "su terazî" ile "baş" arasında ilgi kuran bir beyit, "su terazisi"nin bir inşaat malzemesi olarak yorumlanması yüzünden anlamsız hâle gelmiştir.

Yılmaz, Kâşif, "Muasır İki Divan Şairinin Manzumelerine Göre XVI. yy'da Sosyal Hayat", *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağan Sayısı, 1998, sy. 9-10, s. 643-650.

Yoldaş, Kazım, "Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı'nda Sosyal Hayatın Mekân Boyutu", *EKEV Akademi Dergisi*, 2004, sy. 20, s. 329-344.

Yorulmaz, Hüseyin, "Eski Şiir Dünyamızdan I: İstanbul ve Taşra", *Dergâh*, Ekim 1995, c. VI, sy. 68, s. 17-20.

Yorulmaz, Hüseyin, "Eski Şiir Dünyamızdan II: Tütün ya da Tümbeki", *Dergâh*, Aralık 1995, c. VI, sy. 70, s. 18-19.

Yücel, Yaşar, "XVI.-XVII. Yüzyıl Edebi Metinlerinde Rastlanan Osmanlı Devlet Yapısı ve Toplum Üzerine Bazı Görüş ve Bilgiler", *Belleten*, Ağustos, 1987, c. LI, sy. 200, s. 900.

Zavotçu, Gencay, "Divan Şiiri, Şairi ve Dünyası", *E Aylık Kültür ve Edebiyat Dergisi*, Haziran 2002, sy. 39, s. 44-47.

Sonuç

Eski Türk Edebiyatı sahasında yapılan araştırmalara baktığımızda, özellikle son yıllarda şiirin toplum hayatı ile ilgisi üzerine yazılmış çok sayıda makaleye rastlıyoruz. Bunların önemli bir kısmı, yazılan konu ile ilgili beyitleri açıklamaktan çok sadece örnek olarak vermekte, yorumu okuyucuya bırakmaktadır. Araştırmacıların bu tip çalışmalarda metinlerden nasıl yararlandıklarını ve çalışma yöntemlerini açıklamadıkları da görülmektedir. Bu tip eserler bize, şiir ile toplum sosyal hayat arasında bir bağ olduğunu göstermekte, fakat bu bağın niteliği hakkında yeterli bilgi sunmamaktadır. Şairler arasında yapılmış karşılaştırmalı çalışmalar da bulunmamaktadır.

Yukarıda bulunan eserlere bakıldığında, klâsik şiirin yaşadığı toplumdan kopuk olduğu söyleminin mesnetsiz olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle bazı eserlerde bu ilişkinin diğerlerinden daha kuvvetli olduğu açıkça tespit edilebilmektedir. Bu alanda yapılacak yeni araştırmaların, mevcut örnekleri daha da arttıracaktır.

Eski Türk Edebiyatında Sosyal Hayat Çalışmaları

Fatma Meliha Şen

Özet

XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar devam ettiği kabul edilen Klâsik Türk Edebiyatı orijinal bir edebiyat geleneğidir. XIX. yüzyıldan itibaren Türk Edebiyatı köklü biçimde değişmiş ve edebiyatçılar eski türleri terk etmeye başlamışlardır. Bu tarihten itibaren Batı'dan örnekler alınmıştır.

1923 yılında cumhuriyetin kurulması, aynı zamanda Türk entelektüelleri için yeni bir yaşam biçiminin de başlangıcı olmuştur. 1928 yılında alfabe değiştirildi. Daha sonra dilde sadeleşme, öz Türkçe olmayan kelimelerin kullanılmaması şeklinde ortaya çıktı. O günlerde, eski edebiyatımız da orijinal olmadığı ve sıradan insanın hayatı ile ilgisi bulunmadığı eleştirileriyle karşılaştı.

Fakat zamanla, söz konusu ön yargılar bazı araştırmacıların çalışmaları sonucunda değişti. Çalışmamızda, bu alanda yapılan araştırmaları; tezler, kitaplar ve makaleler-bildiriler olarak üç ana grupta tasnif ederek bir araya getirmeye çalıştık. Özellikle son on yılda sosyal hayat ile edebiyat ilişkisini gözler önüne seren araştırmalar artmıştır. Bazı önemli tezler de yazılmıştır. Bütün bu çalışmalar aslında, bir başlangıç sayılmalıdır. Sahanın, daha pek çok sayıda ciddi araştırmanın yapılmasına ihtiyaç duyduğu açıktır.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Edebiyatı, Divan Şiiri, Sosyal Hayat.

Studies on Social Life in Old Turkish Literature

Fatma Meliha Şen

Abstract

Turkish Classical Literature is an old and original literature tradition. Its first works had been written from XIIIth century to XIXth century. After XIXth century Turkish Literature begun to change radically and men of letters left the old forms. They took examples from European literature traditions.

In 1923 Turkish Republic was found. It was beginning of a new life style for Turkish intellectuals. After that, Turkish alphabet was changed by the Latin one in 1928. In addition, language was tried to purified, so only etymologically Turkish words would have been used. Especially in those days, Turkish Classical Literature was criticized so much. People said it was not original and it had no relation to the daily life of ordinary man.

But in time these bias and prejudices changed with the help of some researchers. In this work we tried to list all these researches. We put them in three groups, e. i. thesis, book and articles. Especially in last decade works on the relationship between classical literature and social life have increased. There are also a couple of important postgraduate theses. I think all these studies can be just beginning and we have so much to do.

Key Words: Turkish Classical Literature, Ottoman Poetry, Daily Life, Social Life.